SZEGEDI ÍRÓK A TANÁCSKÖZTÁRSASÁGÉRT

KIADJA A HAZAFIAS NÉPFRONT SZEGEDI BIZOTTSÁGA

SZEGED, 1959

Válogatta és jegyzetekkel ellátta:
KRAJKÓ ANDRÁS

Sajtó alá rendezte:
Dr. LŐKÖS ZOLTÁN

Tanú és tanúságtétel ez a kis könyv. Szerény tanúja a Tanácsköztársaság hősi napjainak. Tanúja a „büszke nagy tettek" idejének és idézi azokat a harcos írásokat, amelyekben a legjobb szegedi írók, vállvetve a munkásokkal, együtt küzdöttek a proletárdiktatúráért. És tanúságtétel is ez a könyv: a mai szegedi írók tanúságtétele arról, hogy írói és emberi törekvéseik és nagy céljaik előzményét, kútforrását, ott, a munkásosztály első nagy erőpróbájánál, az íróelődök harcában látják. Két író nemzedék szólal meg itt újra: a kor tanúi, a harcosok, a veteránok nemzedéke és a maiak, akik visszanéznek a múltba, hogy a Tanácsköztársaság nagy tetteiből tanuljanak és erőt merítsenek a további küzdelmeikhez.

Az élet és az irodalom elválaszthatatlan egységben és kölcsönhatásban fejlődnek. Ebben az egységben és kölcsönhatásban a társadalmi valóság a meghatározó, de az irodalom is — a maga eszközeivel — visszahat és résztvesz a társadalom életének, további útjának és fordulatainak előkészítésében. Különösen a történelem nagy sorsfordulóin válik ez szembetűnővé, amikor a társadalmi valóságban a végletekig kiélezett és halasztást nem tűrő nagy kérdések összetorlódnak, a megoldást kereső erők egymásnak feszülnek, az osztályokban felgyülemlett vágyak és szenvedélyek összecsapnak és az élet, az íróktól, az irodalomtól is határozott állásfoglalást követel.

Az életnek és az irodalomnak ez az egysége, kölcsönhatása rendkívüli élességgel megnyilvánult a Tanácsköztársaságért folytatott küzdelemben is. Az irodalom akkor is együtt fejlődött, radikalizálódott az élettel. A történelem magával sodró hatalmas ereje nem engedett kitérőt az irodalomnak sem. A forradalmi válság, a munkásosztály és a nép elszánt harckészsége, — már jóval a Tanácsköztársaság létrejötte előtt — az irodalomban is forradalmi erjedést indít meg, amely magával ragadta az írók legkülönbjeit és az élet forradalmat igenlő sodrában aktivizálódnak azok az írók is, akik addig közömbösen és némán álltak a társadalom nagy kérdései előtt. A szegedi írók közül is, már nemcsak a legnagyobbak, Juhász Gyula és Móra Ferenc kiáltanak a szenvedést megváltó, jobb emberibb jövőt hozó forradalom után, hanem köréjük gyülekeznek a többiek is és számszerűleg is megnövekszik azoknak az íróknak a száma, akik nemcsak akarják az új életet, hanem készek is küzdeni érte.

Törvényszerű ez a folyamat, mert a társadalmi valóság feltartóztathatatlanul maga is a proletár forradalom felé fejlődött és az irodalom, amely együtt halad az élettel, szükségszerűen lépést tartott a fejlődéssel.

A Tanácsköztársaság létrejötte nem érte váratlanul az írókat; hiszen maguk is cselekvő harcosai, aktív résztvevői voltak az eseményeknek. Vállalták, mert akarták a Tanácsköztársaságot és a néptömegekkel együtt őszinte lelkesedéssel köszöntötték a proletárdiktatúra kikiáltását. Végre eljött, megvalósult, az az új világ, amelyről Juhász Gyula és Móra Ferenc és mások az előző hónapokban oly sokat

írtak, és amit oly nehezen vártak. Az új világ igézete, az emberibb jövő csodálatos távlatainak feltárulása, hatalmas ösztönzést adott a szegedi írók további munkájának. Csak ritka történelmi pillanatban tud ilyen erőteljesen betörni az élet az irodalomba és az irodalom pedig ilyen gyorsan reagálni az élet eseményeire. Azokban a forrongó napokban maga az élet vált költészetté.

Szegeden a francia imperialisták beavatkozásának következtében csak néhány napig állt fenn a proletárhatalom. E rövid idő nem tette lehetővé a nagy elhatározások és a szép írói szándékok megvalósítását. A bukással mintha az élet szakadt volna meg. Jellemző azonban, hogy e néhány szabad nap alatt is az irodalomban fordulatot jelző változások mentek végbe. A Tanácsköztársaság irodalma nemcsak szerves folytatása az előzőnek, hanem előrelépés is. Minőségileg új irodalom születésének volt kezdete, s már a szocialista irodalom bizonyos elemeit is magában foglalta. Ennek a születő új irodalomnak a legjellemzőbb vonása: az írók fenntartásnélküli, tudatos állásfoglalása. Természetesen ez még nem jelenthette és nem is jelentette a világnézeti egységet is, de a főkérdésben — a hatalom kérdésében — kétségtelenül egyetértettek és ezt bátran ki is nyilvánították. Örömmel vállalták az új rend írói szolgálatát. „Soha még így tiéd nem voltam, jövő napjaidtól piros orcád, Szabad ország, Én a te költőd maradok" — írta Juhász Gyula a „Tegnap és a ma" c. szép költői vallomásában.

Az íróknak a proletárhatalom melletti állásfoglalását legszembetűnőbben bizonyítja nagyfokú aktivitásuk és az a nagymennyiségű, szerteágazó társadalmi munka, amelyet önként magukra vállaltak. Móra Ferenc múzeum- és könyvtárigazgató. Csaknem naponta tart előadásokat. Szervezi a munkáshangversenyek irodalmi nevelő programját és emellett ír, ír legalább annyit, mint máskor. Nagyon jellemző Juhász Gyula tevékenykedése. Köztudomású, hogy a forradalom előtt bizonytalan, beteges, csaknem magával is tehetetlen ember volt. Került minden nyilvános alkalmat, még az utcára is remegve lépett, de a forradalom alatt, mintha kicserélték volna. Önmagára talált. Kedélye is meggyógyult. Fáradhatatlanul dolgozott; népgyűléseken beszélt-vitázott, munkás előadásokat tartott, vállalta a szegedi színház vezetését. Ebben a munkában a nép és az írók egymásra találtak — vállvetve dolgoztak a jövő Magyarországáért.

A proletárdiktatúrában az írók és a nép egymásra találásának pozitív, termékenyítő hatása volt az irodalomra is. E kapcsolat kialakulása közben rádöbbentek az írók, hogy új módon kell írni, az irodalmat közelebb kell vinni a néphez. „A néphez szólni, a népnek írni, a néppel megértetni és megszerettetni magunkat" ez legyen az írók kötelessége és „Meg kell teremteni a magyar nép irodalmát" ez legyen az írók programja, — vallotta Juhász Gyula. Az irodalom gyors demokratizálódása volt ez és rendkívül pozitív, hogy ennek igényét maguk az írók vetették fel.

A Tanácsköztársaság hősi harcokban elbukott, az óriási túlerő felőrölte az erejét, de vívmányait és a magyar proletariátus első erőpróbájának emlékét sohasem tudta teljesen megsemmisíteni az ellenforradalom. Tovább éltek az irodalomnak is azok az új, friss, életerős hajtásai, melyek ott, akkor fakadtak. Továbbéltek az emigrációban és itthon, rejtve az illegalitásban. Elvezettek a mához és élnek ma is, e kötet tanúsága szerint is, szép új hajtásokat hajtva, egyre hatalmasabbá terebélyesedve.

KRAJKÓ ANDRÁS

A KORTÁRSAK

„A vén bakancs nem a halálba tart,
De a szabadság szent útjára majd.

A hátizsákkal dobjátok le mind,
A szolgaság és szégyen terheit."

(Juhász Gyula)

MÓRA FERENC

Hiszek az emberben

PÁR GYALOGJÁRÓ SZÓT szeretnék mondani a szabadság lényegéről, melyet talán nem mindenki lát tisztán azoktól a bíborkárpitoktól, amiket a hódolat és mámoros rajongás az első hetekben eléje aggatott. A katekizmus a hitet valahogy úgy határozza meg, hogy hinni annyit tesz, mint igaznak tartani, amit más mond, még pedig azért, mert ő mondja. Ebben a stílusban szabadnak lennem annyit jelentene, mint azt tenni, amit én akarok, azért, mert nekem úgy tetszik. S valóban, mind eddig ennyit jelentett a hit a tömegek és a szabadság a királyok számára és ezért kellett Európa felének elpusztulni és elrothadni, mert a németek elhitték Vilmos császárnak — és pedig azért, mert ő mondta —, hogy meg fogják hódítani a világot és mert a királyoknak szabad volt azt tenni, amit ők akartak, kizárólag azért, mert nekik úgy tetszett.

A hitről most nem beszélek — hiszen az angyalok hetébe értünk, és boldogok a tiszta szívűek, akik még ma is el tudnak andalogni a betlehemi mezők énekén —, ám világos ugye, hogy a mi szabadságunk, a háború förtelmes boszorkányának aranyhajú gyermeke nem lehet azonos a király szabadságával? Szabadnak lenni többé nem jelenthet annyit, mint azt tenni, amit akarok, azért, mert nekem úgy tetszik. Ez a szabadság a kőkorszak szabadsága, amikor az ősember ott ütötte le a kőfejszével a másikat, ahol érte. Ez a szabadság, amely mindnyájunkat királyokká, vagy vademberekké tenne. Nincs különbség a kettő közt, a királyok az őskor kegyetlen és ravasz törzsfőnökei, azok személyes bátorsága és olykor értelmessége nélkül — ez a szabadság az emberiség atomizálását jelentené, a társadalomnak a legapróbb darabokra hullását, mindenki háborúját, mindenki ellen, a kultúrvilágnak vadonná válását, ahol üvöltő farkasok marcangolják egymást. A forradalomból született szabadságnak csak egy tartalma lehet, amely ezt megszenteli: szabad megtenni mindent, ami nem keveseknek jó, hanem sokaknak: szabad megtenni mindent, ami nem kiváltság, hanem megváltás: szabad megtenni mindent, ami fogyasztja a boldogtalanságot és megsokasítja az örömet e világon!

ÉN TUDOM, hogy nem illik fütyürészni, mikor a lélekválság harangját húzzák és nem való bokrétás kalappal menni a házba, ahol haldoklót virrasztanak. Én tudom azt, hogy nagyon sok szívet szorongat most a félelem a miatt, ami van és a forradalom sok őszinte híve mögött ott ül a gond sötét lovagja a miatt, ami lesz. Én tudom azt, hogy a kálváriának sok stációja van még előttünk és azt mind végig kell

járni a fájdalmas generációnak, amelynek vezekelnie kell, mert vétkes a háborúban, amelynek útjába egy szalmaszálat se gördített ötödfélesztendőn keresztül. Én tudom azt, hogy itt még lesznek földrengések és lávaömlések és hogy sok minden, ami szívünknek kedves, elpusztulhat, még a saját életünk is füstté válhat a nagy tűzvészben, amelynek csóvavetői voltunk — és én mégis hívő hittel kiáltom, hogy füstön, ködön, gyászon, szenvedésen túl látom az ígéret földjét, amelyen nálunk boldogabb nemzedék éli a miénknél emberibb életet. Hiszek abban az állandó szociális erőben, amely az emberiség történelmének zűrzavarában állandóan azon dolgozott, hogy a céltalanságból rendet, a zavarból szépséget, a kegyetlenségből emberséget, az erőszakból szeretetet hozzon ki. Hiszek abban a cselekvő emberi jóakaratban, amely a fejlődésnek csak olyan hajtóereje, mint a szerelem, vagy az éhség s amely ha néha elbújt is, ha néha megbénultnak látszott is, mégis csak évszázadról évszázadra javított az életen s ha sántikálva, ha botorkálva, ha visszacsúszva is, mégis csak előbbre vitte az emberiséget. Még sokan vannak, akik rabszolgamunkát végeznek, de a nyílt rabszolgaság már megszűnt. Még vannak királyok, akik azzal mulatják magukat, hogy halomra öletik egymással az embereket, de a legyőzött ellenség koponyájából már nem csinálnak ivóserleget. Még megbírságolják a parasztot, aki lelövi a nyulat, amit az Isten kizárólag az úri Nimródok számára teremtett, de már nincs meg a törvény, amely pár száz évvel ezelőtt jogot adott a földesúrnak, hogy köszvényes lábát az elfogott vadorzó párolgó vérével gyógyítsa. Még vannak szenynyes és bűzös börtönök, de már eltűntek az akasztófák, amelyek hajdan minden község határát díszítették. Még akadnak, akik azt hiszik, van közük hozzá, ki hogyan szokott érintkezni az istenével, de már nincs sárga folt és rég nem ropognak az inkvizíció máglyái.

A nemi erkölcsöt még sok barbár törvény teszi immorálissá, de sok tiszta, szelíd öröme van a meghitt családi otthonnak, amelyeket az elmúlt idők nem ismertek. Mindennapi életünkben még sok a rút, a fonák, a fölösleges szenvedés, az élet mégis mélyebb, emberibb és élni érdemesebb, mint volt az elomlott századokban és főképpen sokkal messzebb horizontokra nyújt kilátást. Minél magasabbra kapaszkodik az emberiség, annál határtalanabb lehetőségei nyílnak meg számára a boldogulásnak és ha egyelőre a szocializmus a legmagasabb pont, amely felé most az út vezet, egészen bizonyos, hogy azon túl is jönni fognak új ormok új perspektívákkal. Tagadom, hogy igaz volna a bibliai példázat, amely a leomlott babiloniai toronyról szól: a torony áll, a torony épül, évezredek óta minden nemzedék tovább rakja egy emelettel az emberiség házát, amely talán hídul fog szolgálni a kibülő földről a testvércsillagzatokra.

AKI A JÖVENDŐ opálos álmaival a mai helyzet rémképeit állítja szembe, annak én egy újsághírrel felelek. A napokban olvastam, hogy a természet ereje, amelyre nézve az emberek szenvedései csak oly közömbösek, mint a földi bolhákéi, valahol a Behring-szoros körül új kontinenst készül kiemelni az óceán vízsivatagaiból. Egyelőre még a körvonalak se látszanak, csak a jégárak örvénylése, a vizek remegése, a fölcsapó füst és a kavargó pára, a mélységek morgása és a harsogása mutatja, hogy a kozmosz rettentő görcsökben vajúdik. Abból a kontinensből, amivel most az emberiség és benne a magyarság vajúdik, egyelőre szintén csak a füstöket és lángokat látjuk, a morgást és harsogást halljuk, a recsegést és reszketést érezzük. Mindez elkerülhetetlen és mindezt el fogják bírni azok, akik a háborút elbírták, amelynek a rémségei nagyobbak voltak és tovább tartottak. A kor hegytorlaszok, amely köztünk és a végleges kialakulás közt állnak, valóban komorak és valóban

ijesztők, de egy-egy repedésükön keresztül átkéklik az ég és átzöldellik a jövendő napsütött vetése. És hegytorlaszokról ki fog derülni, hogy málló káprázatok voltak, mint a felhők, — az igazság, valóság és maradandóság az, ami mögöttük van: az ég kékje és a mező zöldje. Erre szegezzük a szemünket minden förgetegben, ezt hozzuk közelebb szuggesztív vággyal és azt vágjuk az arcába minden ijesztő rémnek: hiszek az emberben.

(Szegedi Napló, 1918. december 25.)

MÓRA FERENC

Hazafiság

Sietünk kijelenteni, hogy ez a téma nem a mi témánk. Mi a hazafiságról nem igen szoktunk írni és beszélni. Megvalljuk őszintén: nem érzünk elég erőt hozzá magunkban. Még tovább megyünk az igazmondásban, kockáztatván ezzel a hazafiság látszatát: nem vagyunk egészen tisztában a hazafiság fogalmával. Definiálni talán még tudnánk, noha régen volt, mikor a parainezissel megkeserítették fiatal életünket, de in konkrétó megmondani, ki a hazafi, ki nem: erre már nem mernénk vállalkozni. Mert az ember nem csak az iskolát járja ki, hanem az életet is s nem csak retorikát tanul, hanem történelmet is — és olyan sokféle hazafisággal ösmerkedik meg, hogy ha az egyik az, akkor a másik bizonyosan nem az, Károlyi Mihály hazaáruló, azt már tudjuk, de az lesz-e mindig? Mert hiszen Rákóczi Ferencet is a magyar országgyűlés mondta ki egyszer hazaárulónak, sőt az ártatlan Kazinczy Ferenc kétszer is szerepel hazaáruló gyanánt. Először a bécsi kéz sütötte rá a bélyeget, mert Martinovics-csal barátkozott — tetszik tudni, az is hazaáruló volt —, aztán pedig egy-két vármegye írt föl ellene a diétához, hogy ne hagyják szabadon járni, mert újításaival csúffá teszi a magyar nyelvet...

Hát ilyen furcsa dolog lévén a hazafiság, mi nem nyúlunk hozzá, hanem megnyugszunk az okosak ítéletében, hogy Károlyi Mihály hazaáruló, mert nem azt akarja, amit Tisza István, ellenben Hámori László úr jó hazafi, mert soha se mondott még ellent Tisza Istvánnak. Mi vidéki együgyűségünkben mindenbe megnyugszunk, ellenben a nemzeti csillagok a magyar parlamenti firmamentumon már hónapok óta a hazafiság kérdése körül forognak. Ráfogás, hogy Tisza István a magafajtájú osztályérdekét félti a választójogtól. Nem, ő az egész »történelmi magyarságot« félti. Erről a történelmi magyarságról megint nagyon nehéz megmondani, hogy micsoda, de körülbelül azokat kell alatta érteni, akiknek már az ősei is adhatták-vehették az országot. Például, ha Trencsényi Csák Máténak az ivadékai még élnének, aki haramia módra összerabolta az országnak egyharmadát, azok hozzátartoznának a történelmi magyarsághoz. Ellenben az a tót paraszt, aki épp oly türelmesen szántja a kősziklát a Javorinán, mint az ősapja szántotta Szent István idejében, az nem tartozik a történelmi magyarsághoz, mert — a kása nem étel, tót nem ember.

Ez kissé pózias érv persze, de egyébet nem igen tud Tisza István gróf úr se. Vázsonyi ma azt mondta a parlamentben — ő is több ízben volt már hazaáruló, tehát most már teljes rutinnal dolgozik ezen a téren —, hogy a hősi halált halt oláh katona is jó magyar volt, ha nem tudott is magyarul. Mi ebben nem vagyunk

egészen bizonyosak, mert nem tudjuk, a maga jószántából halt-e hősi halált az oláh polgárság a magyar hazáért, pedig a mai értelemben vett hazafiságnak talán ez a kritériuma, — azonban nem a mi véleményünk itt a fontos. Az a fontos, hogy Tisza szerint igazán jó magyar, aki jogot érdemel, csak az lehet, aki tud magyarul.

Ám ha úgy van, nem kellene-e a választójogot elvenni a magyar arisztokráciának ama kitűnőségeitől, akik vagy valóban semmit sem tudnak, vagy csak ökögnek-bakognak magyarul, mikor nagyon muszáj nekik? Ép ma emlegették nagy kérkedéssel a Házban, hogy Schönbern gróf úr, a munkapárt erős oszlopa, Tisza legkedvesebb szárnysegédje, már levelet is tud írni magyarul. Nem régen még nem tudott. Rákóczi fejedelmünk egykori uradalmainak hatalmas ura, boldogtalan rutének földjének kiskirálya, talán annyit se tudott magyarul, mint az utolsó bérese. Mi jogon lett ez az úr, a polgártársai tízezreinek verejtékéből duskálkodó indigéna, magyar törvényhozó? Ő, akinek ősei a magyarság ellenségei voltak, lehet jó hazafi, de a rutén paraszt, akinek az ősei Rákóczi katonái voltak, s aki csak azért nem maradt meg ősei nyomdokában, mert mesterségesen elidegenítették tőlünk azok, akik Rákócziból hazaárulót csináltak, — az nem jó hazafi?

Hát ilyen nehéz találós mese a hazafiság. Azért nem nyúlunk mi hozzá, mert csak a nagy urak értenek ma ahhoz Magyarországon.

(Szegedi Napló, 1918. július 12.)

JUHÁSZ GYULA

Magyar nyár 1918

Pipacsot éget a kövér határra
A lángoló magyar nyár tűzvarázsa.

A Tisza szinte forr, mint néma katlan,
Mint izzó part ölelget lankadatlan.

Selyem felhői sápadt türkisz égnek,
Bolyongó vágyak mély tüzében égnek.

S a végtelen mezőkön szőke fényben
Kazlak hevülnek tikkatag kövéren.

Fülledt a csönd, mintha üres a kaptár,
Keleti lustán szunnyad a magyar nyár.

Mi lesz, ha egyszer szikrát vet a szalma
És fellángol e táj, e néma, lomha?

Ha megutálva száz here pimaszt már,
Vihart aratva zendül a magyar nyár?

(Ez az én vérem c. kötetből)

SIPOS IVÁN

Forradalmár

Király vagyok, bár népem nincsen
és nincs hatalmam, semmi kincsem,
miket kiszórt az úr kegye, —
országom sincs, ki elvegye.

De úr vagyok; királyi senki
— e rímes sor hatalmam zengi —
s ki szélben, esőben és hóban ázom;
fejem tövissel koronázom.

És megrázom bilincselt két kezem;
— Rabszolgaság! — lázadva vétkezem,
én lázadón szólok most ellened
s pokolba kergetem a szellemed!

(Délmagyarország, 1918. május 1.)

FÜSSY LÁSZLÓ

Lázas napokban

(1918. október)

I.

Ma azt mondanám
Már hiába minden,
Elfáradtam...
Semmi dolgom itt lenn,
Sátáni kétkedés
Hallom jól a szavad:
»Földön nem volt törvény
Az Erőszak — marad«.
Küzdünk jobb világért,
Értéktelen semmi
Nem tud itt az ember
Soha ember lenni.
A lélek kapuját
Soha át nem lépi,
Gyilkos kézzel egymást
Csak marja, csak tépi.

II.

S holnap szólok:
Van célom a földön,
Meddő lemondással
Napjaim nem töltöm
S azt kiáltom,
Átok reám, átok,
Ha beletörődöm
Abba, mit itt látok:
Még ember milliók
Sorsa ily mostoha.
Én hánykódó lelkem
Meg ne nyugodj soha
S akár bukáson jön,
Akár diadalon
Lendülj; te is értük
Égnek ifjú karom!...

(Szeged és Vidéke, 1918. október 28.)

MÓRA FERENC

Felelősség

Az államférfiúi felelősség a magyar parlamentarizmusban mindmáig olyan jancsibankó volt, amelynek annyi érc fedezete sem volt, mint a háborús papírpénznek, pedig annak, mint tudni méltóztatnak, elég kevés van. Négy esztendőn keresztül minden nap találkozunk ezzel a tantusszal, s nem volt senki ebben az országban, aki meg tudta volna mondani, mit tesz az, hogy valaki »felelős«.

Azaz, hogy a dolog nem egészen így volt. A kanászt mindig felelősségre vonták a malacért, ami rá volt bízva s ha azt baj érte, neki legalább is a nyakaközé szedtek érte. Lovakért, ökrökért szintén helyt kellett állni azoknak, akik felelősséget vállaltak értük. Az emberekért való felelősséget már nem vették ilyen szigorúan. Az országért való felelősség pedig egészen semmit jelentett, mint elv, szivárványszínben káprázott, de konkrét esetben szétpattant, mint a szappanhólyag.

A leggyönyörűbb konkrét eset, amit el lehet gondolni, a háború volt és a legfelelősebb államférfi, akit el lehetett képzelni, Tisza István. Ha lesznek még történet írók, akik egyszer oknyomozó históriákat írnak Magyarország tragédiájáról, és azok össze fogják szedni az országgyűlés naplókból, hogy Tisza mi mindenért hányszor vallotta magát felelősnek: ezekből a felelős államférfiúi kijelentésekből akkora nyakláncot fűzhetnének, amibe tömérdek felelős nyak belefér. Tisza, mint felelős államférfi kijelentette, hogy lemegyünk patrul gyanánt csöndet csinálni a szerb csárdába és azzal készen is leszünk. Tiszának, mint felelős államférfinak, el kellett hinnünk, hogy egy akácfát se fogunk elveszíteni az ország területéből. Tisza, mint felelős államférfi, kezességet vállalt a háború váltójáért. A törvény mondta, ő maga mondta napjában háromszor. Valahányszor eljajdította magát a nemzet és irgalomért kiáltott, Tisza mindig mellére ütött: vállalom a felelősséget mindenért.

...Nos, a Tisza felelőssége nem volt frázis, talán ötven év óta ő volt az első magyar államférfi, akinek felelőssége komolyan vétetett, rettenetesen komolyan. Ő felelős volt mindenkinek és mindenért, felelős a királynak és a hadiárváknak, felelős a vak katonák szeméért, akik előtte mentek el és felelős miértünk, akik biblikus komorságú napokban görgetjük fejünket a földön. Felelős volt és bűnhődött, annál rettenetesebben, minél nagyobb ember volt.

Most meg sor kerül a Tisza naprendszerének önfénynélkül való kis bolygóira is. Sorsuk nem lehet olyan tragikus, mint vezérüké volt, mert az ő bűnükből hiányzott minden nagyszerűség. Kis emberek ők, csak a kezei, lábai voltak annak a gigantikus erőnek, amit Tiszának hívtak. Vértanúkat senki sem kíván belőlük csinálni, attól se kell félni, hogy ártalmára lehetnek az új rendnek, — mi értelme van tehát a törvény erejével való meglakoltatásnak?

Az, hogy az új világrendnek érvényesülni kell az államférfiúi felelősség kérdésében is. Mindenki számára, aki államférfiúi szerepet mer vállalni Magyarországon, példákul kell szolgálniok, hogy a felelősség kérdése itt nem jancsibankó többé. Vége van annak, hogy az országot nemzeti kaszinónak lehessen nézni, amelyben, ha valaki elvesztette a játszmát, akkor jóéjszakát kíván és hazamegy lefeküdni a puha ágyba. Aki ezután felelős államférfi mer lenni Magyarországon, az legyen vele tisztában, hogy állásával, vagyonával, szabadságával és fejével felel a rábízott embermilliók sorsáért.

(Szegedi Napló, 1919. február 26.)

JUHÁSZ GYULA

Balalajka

Orosz testvéremnek, 1917.

Fölzendül szépen, csendesen
A balalajka Szegeden.

A hold ragyog a fák felett,
Mint távol tájról üzenet.

A rabok arcán úgy dereng,
Mint könnyek és mint ékszerek,

A zene száll, a nóta száll,
A holdas éj békét dalol,

E nóta ismerős nekem,
Szívem dobogja szűntelen.

E zene kedves rokonom,
Bölcsőmtől fogva zokogom.

Mert bú él benne s vágy remeg,
Felétek, más táj, más egek!

S a nótát, aki pengeti,
Szívem őt régen ismeri.

Egy fának fájó levele,
Öröktől egy vagyok vele.

Egy föld sápadt virágai,
Élünk virulni, hullani.

Jöttünk e földre sírva mi,
Egy isten árva fiai!

(Délmagyarország, 1918. július 16.)

JUHÁSZ GYULA

Obsit

Amerre tart az elfáradt sereg
Nem dob pereg, de hulló levelek.

A harc az múló, ám a csend örök
A föld s a csillagok fölött.

Ó jöjjetek, fehér kendővel int
A régi otthon, a bús, és szelíd.

S mint rémes álmot ábredő gyerek,
A szívetekből kitöröljetek:

Négy év pokolt. Mindent feledni kell,
Az ember ilyet többé nem mível!

Halál árkából, mely könnyel tele,
Arany kalászok szőke tengere.

Ölő acélból író tiszta toll,
Örök életről, mely himnuszt dalol.

A vén bakkancs nem a halálba tart
De a szabadság szent útjára majd.

A hátizsákkal dobjátok le mind,
A szolgaság és szégyen terheit.

S dalos reménnyel úgy induljatok
A szebb jövőbe, munkás magyarok!

A szuronyokból ásó lesz és kapa,
Öreg bakából éhes jó apa.

(Délmagyarország, 1918. november 14.)

„... a világtörténelem egy új fejezete kezdődik, de az iniciálé nem latin betű, se gót, hanem cirill!”

(Juhász Gyula)

JUHÁSZ GYULA

Új hit

A Nemzeti Színházban egy drámát játszanak mostanában, az okos és elfogulatlan dramaturgnak, Hevesi Sándornak okos és elfogulatlan történeti színjátékát, a Császár és komédiást. Ez a darab az okos, elfogulatlan Diocletiánus császárról szól, aki érzi, hogy a pogányság végét járja, és hogy a galilei zsidó tanítása szelíd igájába kezdi fogni az egész római világot. Őt balsorsa trónra emelte, neki, hogy úgy mondjam, hivatalos kötelessége megvédeni a hanyatló pogányságot és gátat vetni a terjeszkedő kereszténységnek. Ám ez a Diocletiánus bölcs és tanult férfiú, széles látókörű és még egyszer mondom, elfogulatlan imperialista, egy — mit kerülgessük a hasonlatosságot —, egy Wilson, aki menteni akarja, ami menthető. Világgá hirdeti tehát a maga — tizennégy pontját, agitál és szónokol és ülésezik a pogányság érdekében, és ezalatt az új hit, a szegények vallása, az elnyomottak evangéliuma egyre jobban, egyre hódítóbban terjed, már a felesége is keresztény lett, titokban a leánya is, már nem használ semmit a szép szó, az ígéret, a paktum, a megalkuvás, itt nem lesz megegyezés, itt két világ csap össze, itt két világnézet ütközik, itt az egyiknek pusztulnia kell és másiknak diadalmaskodnia és már az sem kétséges, hogy melyiknek. Vagy lemond az a bölcs férfiú az uralomról, vagy — lemond a bölcsességről, az elfogulatlanságról és jöjjön az erőszak, jöjjön az üldözés, máglyára, oroszlánok elé az új tan híveivel! Vértanúkat csinálni a rajongókból, igen, de ez még jobban a rajongók malmára hajtja a vizet. Egy vértanú nyomába ezer lép, halálra szántan, boldog és üdvözülni kész isteni gladiátor! Mint ahogy Tertulliánus mondotta: Úgy vonzza őket és ragadja magával a vértanúhalál, mint legyeket a méz!

Talán fölösleges különösebben magyaráznom az analógiát, a múlt történet és jelen események között. A kritika azt írja az okos és elfogulatlan Hevesi János darabjának előadásáról, hogy a közönség megérezte ezt a hasonlatosságot és szokatlan lelkesedéssel tapsolt, tüntetve valami mellett, amit egyenlőre inkább érez a tömeg homályos, de biztos ösztönével.

Az új tan terjed és csak a vakok nem látják világtörténeti jelentőségét és csak a vakondokok próbálnak föld alá bújni hatalma, káprázata és igazságai elől. Az anatolefrancei mélységesen irónikus gondolatra kell gondolnom akarva, nem akarva, arra a gondolatra, amely neki, a jövőbe, mint a múltba egyenlő kísérteties erővel belelátónak, kedvenc komoly játéka, bölcsen fölényes írásaiban többször is kedvtelve eljátszik vele. Pálra gondolok, az apostolra, akit a finoman romlott görögök ronda zsidónak tekintenek. És názáreti Jézusra gondolok, a szegény galilei eretnekre, akire Pontius Pilátus, az okos és elfogulatlan judeai helytartó, mikor már penzióban van, nem emlékezik.

Hát igen, megint ex Oriente lux, megint jön egy új hit, fiatal, barbár és a régi világok korhadt oszlopait rombolva, termékenyítő és jövendő fehéreit üdvözítő. A régi világ imperátorai, publikánusai, rétorai és angurjai hol megegyezéssel, hol erőszakkal megpróbálják a megegyezést és kiegyezést. Az új hit hívei nem alkusznak. Aki vértanút csinál belőlük, az csinálja nekik a legsikeresebb propagandát.

Versailles felett oly vérvörös az alkony — keletről egy világégés tüze tűz reá —, a világtörténelem egy új fejezete kezdődik, de az iniciálé nem latin betű, se gót, hanem cirill! Dosztojevszkij harcos hite felel Anatole France kétkedő kérdéseire!

(*Délmagyarország, 1919. március 9.*)

JUHÁSZ GYULA

1919

ÚJ ESZTENDŐ. Az ember eltűnődve nézi számait, a két egyest és két kilencest, amelyek, mint a keresztrímek, váltakoznak. A toll leírja, most először és a beidegzés folytán majdnem eltéveszti az utolsó számot. Úgy vagyunk vele, mint lord Byron a Grillparzer nevével, meg kell tanulni, hiszen sokat fogjuk még ismételni. Talán örökké emlékezetes lesz, talán híresebb, mint 1526, mint 1848, talán még fontosabb és híresebb, mint 1453 vagy 1789. Lehet, hogy a legemlékezetesebb év lesz, mióta a világnak története van, mióta Prometheusz tüzet lopott az égből, az agyagba. Minden kilátás megvan hozzá, hogy az legyen.

Egy éve, két éve, három éve azzal az érzéssel köszöntöttük a gergelyi kalendárium első napját: az idén talán vége lesz. És akkor béke lesz és a béke mindig jobb, mint a háború és főleg ez a háború. Ma nem mondhatjuk, hogy a végét várjuk a háborúnak. Ma a kezdetét érezzük valaminek, ami még nem volt, mióta a Platon politikus állatja életre és uralkodásra berendezkedett e különös fényű csillagon. Vagy talán már volt olyasmi egyszer, aminek jövetelét hiszik és remélik a népek, volt talán, a bibliai vagy rousseaui paradicsomban. És volt, nagy és szelíd koponyák elképzeléseiben és elgondolásaiban, a platói államban, a morusi utópiában, a zolai evangéliumban.

Hogy milyen lesz, hogy melyik őséhez fog hasonlítani, hogy egyáltalán hasonlítani fog-e eddig terveinkhez, hogy abból a szövetből készül-e a világ motolláján, mint eddig vágyaink és álmaink: ki tudná megmondani? Hogy terrorral akar-e jönni, mint a régi uralmak, vagy szelíd igával, mint a kereszténység, hogy egyszerre dönti-e le a múlt falait és tornyait, mint a jerichói kürt, vagy lassan, de biztosan közeleg, mint a Nap a Hercules csillagképe felé, ma erre is csak a modern tudás ignorabimusával válaszolhatunk. De jönni fog, de itt lesz, talán már itt is van, mint Pál Athénben, aki az Ismeretlen Isten oltárához lép, ám a pogányok nem akarják meglátni a barbárban az apostolt, aki minden népeknek elhozta az új vallás evangéliumát.

IGEN, ÚJ VALLÁS kezdődik itt, amelyet lövészárkok mélyéből hozott föl a nap fényére a szenvedő ember, mint ahogy az első keresztények fiai a katakom-

bák méhéből hozták a megváltást a haldokló és újjászülető világnak. Lehet, hogy ennek az új hitnek napja még nem látszik tisztán és világosan a horizonton, lehet, hogy még nagyon ködös és homályos a vér párájától, lehet, hogy még sok felhő és füst fogja eltakarni, lehet hogy még csak a fata morgana játszik szomorú és réveteg szemeinkkel, de az új nap van, az új nap fölkél, és ma már virradat van, ma már dereng, ma már a hajnal szürkülete és zengése árad széjjel győzelmesen.

Az új vallás, mint minden vallás, az egész emberiséghez akar és fog szólni. Most még talán nincs itt a Messiása, talán, ha megszületett, alomban barmok között fekszik, vagy föl nem ismerve jár-kel a tömegben, de prófétái már erősen jelentkeznek és prédikálnak. Az egyiket, ugyebár Wilsonnak hívják, a másikat Leninnek, van közöttük költő és tudós, hideg ész és tüzes szárnyalás, az emberiség már fölállította az oltárt és talán már ácsolják a keresztfát.

A külső világi változások mellett a lelkek színeváltozása is megkezdődött. Krisztus és Zarathusztra örök harcának új fejezete indul, ez nem pártok és osztályok küzdelme csupán, itt principiumok és elementumok csapnak össze, itt János jelenéseinek csodái mutatkoznak.

1919. Mit fognak írni rólad a krónikások? A horoszkópod olyan konstellációt mutat, amelyre büszke lehetnél, tudatlan újszülöttje az Időnek. Talán jobb lenne egy másik, szelídebb és csöndesebb csillagból szemlélni a Föld csodáit az Üdv ez új esztendejében, de itt érdekesebb és talán érdemesebb? Szemlélni? Ma mindenki harcos és hivő, aki élni akar. Testvéreim és bajtársaim az Életben, nem tudni, a három béből mennyi terem 1919-ben, de hogy embernek lenni újra dicső dolog legyen: erre törekedjék most minden teremtett lélek, mert ma már megint szabad erre törekedni egész szívünkből és minden erőnkből!

(Délmagyarország, 1919. január 1.)

KOVÁCS PÉTER

Ébred a föld

Ébred a föld:
Hótakarója szennyen, szaggatott,
Fagyott barázdát friss csíra feszít.
A róna ma még kopár, elhagyott,
Holnapra bontja pompás színeit,
Az erdő zúzos még, kopott rideg,
De rügye duzzad és éledni kész.
Még ködös az ég, komor és hideg.
A déli nap már ragyogni merész
Sohasem volt még ilyen ébredés,
Sohasem vártunk ily csodás tavaszt
Most haldoklik minden szenvedés
A föld szent násza virágot fakaszt.

Ébred a föld:
Az ébredés nagy szent lázadás,
Elűzve vele zsarnokát, a télt,
A lázadásban nincs megalkuvás,
Kiszabva útja elérni a célt.
Elbukhat néha a kemény tusán,
Lefagyhat olykor a korai virág,
De minden kikelet szép márciusán
Ujjongva lát új tavaszt a világ!
Nézzetek szét az életnek szemével,
És lássátok, hogy szent tavasz lesz itt,
Melengessétek lelketek tüzével
A forradalom gyenge rügyeit.

(Friss Hírek, 1919. március 2.)

BIBÓ LAJOS

A nagy ijedség hiteles története

(Részlet)

1919. március 10-én, hétfőn délelőtt a szegedi leszerelt katonák gyűlést tartottak, amelyen két határozatot hoztak. Kimondották, hogy követelik az 5400 korona végkielégítés azonnali kifizetését és felszólítják a szociáldemokrata párt vezetőségét, hogy helyét azonnal hagyja el, mert letért arról az útról, amelyet igazi szocialista nem hagyhat el soha és amelyen a népet vezetni kell.

Ez volt délelőtt. Délután Szabó János pártelnök repülőgépen Pestre ment. A párt szerdára, tehát másnap, tüntető sztrájkot és népgyűlést rendelt el és hívott össze.

Szerdán délelőtt megállottak az összes üzemek. A háztartási alkalmazottak pont fél 10 órakor a tűzhelyen hagyták a rántást. Az újságírók kivonultak a bűzös redakciókból.

Egy egyszerű, rendes tavaszi nap volt. A zeniten különösebb égi jelek nem mutatkoztak. Az emberek a városból elindultak a Klauzál-tér felé.

Ez volt az előjáték.

— — — — — —

Féltizenegykor tűnt fel az első vörös zászló a Korzó-kávéház előtt. A Somogyi-utcából hatalmas tömeg hömpölygött előre.

Mire a környékbeli paloták ablakai megnyíltak, a teret egy sűrű embererdő borította.

A városháza órája háromnegyed tizenegyet vert; a lóversenytér fölött egy repülőgép keringett, míg Buchwald visszaadott hirtelen egy kétkoronásból, mikor a régi Kárász-ház erkélyén megjelent a szociáldemokrata párt vezetősége, a három budapesti kiküldött és néhány újságíró.

Kovács Péter nyitotta meg a népgyűlést néhány perces beszéddel, melyben Nemes Lajost ajánlotta elnöknek. Meghallgatták. Ekkor Nemes párttitkár az erkély korlátjához lépett:

— Összejöttünk — mondotta —, összejöttünk...

Még nem mondotta ki másodszor, hogy összejöttünk, éppen lélegzetet akart venni, amikor az erkély előtt, a tömeg közepén egy csontos vadvörös ököl jelent meg a kalapok és sapkák fölött, egy összeszorított, hatalmas, haragos ököl és megfenyegette Nemest, aki folytatta:

— Összejöttünk, hogy az októberi forradalom vívmányait megőrizzük.

Ezt a mondatot még csöndben fejezte be, amit azután mondott, már nem lehetett hallani: az ököl, amely mint egy heroikus és roppant buzogány, mintegy világítva a fekete fejek fölött, kinyilt, az ujjak görcsösen megmerevedtek, és egyszerre, ordító dühvel száz meg száz torokból hangzott, bömbölt és robbant ki éles és megtört akcentusokban:

— Le vele! Nem hallgatjuk meg! Éljenek a leszerelt katonák!

Hatlakovics, az egyik budapesti kiküldött próbálkozott most, szavai azonban elvesztek az újra, meg újra feltörő és mindinkább hatalmasabbá erősödő tüntetésben.

Tizenötezer ember szorongott, nyomta és lökdöste egymást a téren és érdeklődéssel figyelte, várta a fejleményeket. Csönd lett egy-egy pillanatra. Ha kommunista szónok, vagy a leszereltek valamelyik megbízottja beszélt.

Háromnegyed órán keresztül csak lárma és kiabálás, az erkélyen egy feketekabátos úr Nemessel verekszik, aki min-

den ötpercben megostromolja az erkély vasrácsát, de éles, vékony hangja mindannyiszor elmerül a tüntető ordítások forró lávájában.

Feldmann Pál, a Katonatanácsok kormánybiztosának megbízottja mond most valamit:

— Árulás — mondja, de tovább nem folytathatja. Orkánszerű vihar tör ki egyszerre.

A Kígyó-patika előtt mozgolódás támad, egy asszony előreugrik, egy diák elkiáltja magát:

— Menekülni!...

Rettenetes kavarodás támad. Az erkélyről Feldmann beszél, a szélen megbomlik a tömeg és menekül mindenki a Széchenyi tér felé, mert egy francia gépfegyveres osztag tört utat magának a tömegen. Néhány pillanatig tart azonban a pánik. A legnagyobb zajban, a már már kritikussá váló helyzet legizgalmasabb pillanatában váratlanul egy új vörös zászlót lengetnek meg hirtelen a Belvárosi-kávéház előtt. Vele kommunisták jönnek, éltetik a proletárdiktatúrát, a zászlóvivőnek helyet enged a tömeg és a kommunisták néhány perc után az erkély előtt vannak és együtt tüntetnek a leszereltekkel.

És most érzi, megérzi mindenki, hogy itt most szocialisták és kommunisták, dühök, hitek, szenvedélyek, keserű és halálos elszántságok vannak: ez itt egy komoly, nagy és végzetes pillanat.

(Tűz, 1919. március 15.)

JUHÁSZ GYULA

Spartacus

Mint a shakespeare-i tragédiák utolsó jelenetében, mikor a gyászdobok pörögnek és sort lőnek, barát és ellenség egyaránt mélyen megrendülve állanak meg az új Spartacusnak, a nagy Liebknecht Vilmos nagyálmú fiának, Liebknecht Károlynak porba hanyatló teste fölött. Itt is el lehet mondani a shakespeare-i igéket, amelyek a tragédiát a kiengesztelődés tiszta magasságává emelik: Ez férfi volt! És ugyanez a tiszta, hódolatos zászlóhajtás méltán kijár a nőnek is, aki Luxemburg Róza volt és hősi halottja lett egy eljövendő, új világnak.

Vannak különös héroszok, zsenik vagy fanatikusok, Don Quijote-ék, akik későn jöttek, akik egy leomló trónus szakadó kárpitja alatt akarják forró fejükre tenni a képzelt diadal aranykoronáját. És vannak tragikus nagyságok, akik korán köszöntik az új napot, amely még a fekete és vörös horizont méhében szunnyad; tragikus nagyságok, akik az álmok délibábját a lángoló meggyőződés erőszakos lendületével akarják beleépíteni az ugarba, amely ideálokért elpusztult vértanúk hekatombájától termékenyül.

Liebknecht Károly, a germán Spartacus, a korán érkezők közül való volt. Most a halottak élén lovagol már, a túlvilági vörös gárda élén, amelynek dicső és vérbíboros seregében a mi Dózsa Györgyünk és Martinovicsunk, a germán lázadó Hutten, a prágai Husz, a latin Giordano Bruno és Henri Etienne, Ferrer és Jaures vitézkedtek, míg éltek és győzedelmeskednek halottaikban.

Mert Liebknecht Károly, bármit mond a rágalom és a ferdítés, amely egy kissé rosszkor érkezett a megdicsőülés komor pompájú órájában, mondom, a nagy Liebknecht nagyálmú fia egész és igaz Ember vala világéletében. Aki két ízben szenvedett kemény várfogságot, mert szembeszállt a militarista imperializmussal és annak egyik látható és hallható fejével, aki mindig a háború ellen beszélt és cselekedett, nemcsak a fegyveres béke idején (például 1912-ben, Budapesten is), de a diadalmi mámor legvilágosabb és leglobogóbb napjaiban is, mikor bizony, valljuk be őszintén, Schneidemann és társai a Császár, a Császár hű szocialistái voltak, ez a Liebknecht igenis valódi hőse volt a maga eszméinek, ha a terrort elítéljük, ha az erőszakot minden formájában és minden oldalon igaztalannak és oktalannak tartjuk is. Az ágyút szerintünk éppen úgy nem használhatja jogosan a pacifizmus elvei szerint a békecár, mint a szociáldemokrata.

A Liebknecht Károly átlőtt testére és elszállt szellemére tehát csak egy dobhatja a tiltakozás kövét, az, aki az osztályharc minden taktikáján, az erőszak minden formáján túl a buddhai, krisztusi vagy tolsztoji evangélium magasságában érez és gondolkozik, aki túl minden pártpolitikán és földi érdeken, az Ember legszelídebb és legtökéletesebb ideálját valósítja meg önmagában, aki a megváltás isteni művét saját magán véghezvitte.

De, ti burzsoák és szocialisták, ti polgárok, munkások és katonák és mi mind, mind mai nemzedék, az emberiség legszörnyűbb vérbűnének önkénytelen részesei és áldozatai mindnyájan hajtsuk meg mélyen lobogónkat — akár nemzeti zászló, akár vörös lobogó — a lángoló Berlin szürke szerdáján, a maga vérében elhanyatló Liebknecht Károly és Luxemburg Róza — a halálban és dicsőségben egyesülő férfi és nő ravatala előtt. Korán jöttek, erejükön és erőnkön fölül akartak, forradalmi mámoros Phaetonjai a nagy Vörös Szekérnek — ezért estek el!

De érettünk estek el és a jövendőért, az Emberért, hogy egyszer majd végre, valamikor, egészen szabad és boldog legyen. Tegnapelőtt börtön, tegnap rágalom, ma halál, holnap halhatatlanság, szobor és milliók kegyelete várja őket. A szegény és szerencsétlen emberiség pedig tovább megy, lohol, kocog vagy rohan a jólét és szerencse ködös és örök álmai után...

(Délmagyarország, 1919. január 18.)

TERESCSÉNYI GYÖRGY

Ne félj!

Iam proximus ardet Ucalegon! Föl a fejekkel szomorú, kis tegnapi emberek. Az újsággongyok kósza, bizonytalan és hazug szavai meddig feszítik még beteg idegeiteket? Miért borzadtok meg és miért irtóztok a jövendőtől, miért ijesztgetitek egymást és saját magatokat a végítélettel?

Nincs mitől félni, nem is volt soha, ma legkevésbé!

Csakugyan eljött a vége és el is fog pusztulni a régi félelmetes, reménytelen és undorító tegnapi világ gonosz és utálatos istenével, császáraival, hóhéraival és aranyborjaival együtt.

Hát nem halljátok, hogy a saját lelketek legfenekén, e titkos kapuk előtt is fújja az arkangyal a szent harsonákat?

Az ős ösztönök fakadtak föl és törnek elő a sárba legázolt milliókban, az egyetlen igaz jog: az élet joga. Nincs nagyobb, szentebb, előbbre való ennél, hazug üres agyrém ehhez képest a túlvilág minden gyönyörűsége. Ez az egyetlen szent mámor ezen az árva földgolyón, ez ad minden erőt és ennél tisztább, igazabb, ennél emberhez méltóbb nem lehet, hogy végre szabad lesz élni, joga lesz élni mindenkinek egyformán, akadály nélkül, itt ezen a földön. Nincs kivétel. Még a mennyek üdvössége is hazug, bűnös ígéret ehhez képest. Nézzétek! Föllángolt a tűz és vadul terjed a nagy erdőégés! Rohan az orkán végig a világon.

Ne állj elébe, ne átkozódj, ne félj és ne remegjen a szíved, ne kábuljon el az agyvelőd ebben az isteni színjátékban.

Felejtsd el már egyszer, hogy nyomorult féreg voltál és szolgaság gyalázatos fekélyét metéld ki magadból!

Gondolj véreid ötezeréves gyalázatára és üdvözöld a felszabadult Prometheust, aki a szíved tüzét újra visszalopta könyörtelen isteneidtől. És faragott képet ne csinálj többé magadnak, hogy azt imádjad!...

(Tűz, 1919. január 4.)

CZIBULA ANTAL

Meghajtják a zászlót

előttünk, kalaplengetéssel üdvözölnek bennünket a hivatalos felköszöntők, amiket nap-nap után elmondanak a megdőlt társadalom oszlopai. Úszunk a népszerűségben, mindenfelől nyájas, kiderült arcok üdvözölnek. Divatba jöttünk, de nagyon.

Timeo Danaos... Gyanús nekünk ez a görnyedezés, ez a hajbókolás!

De ne ejtsen tévedésbe téged, te üldözött, a lelkednek ez a hirtelen jött pálfordulása. A forradalom még nem győzött, csak ráijesztett egyesekre. Akik most szívesen meghallgatnak, beszélnek veled s rád mosolyognak, azok nem az új idők megtértjei, azok csak az ijedtek és reszketők. Ne hidd, hogy a magántulajdon fanatikusai, a tulajdon szentségének esküdt őrei, mind kivesztek, egy rövid haláltusa után. Ó, ne hidd! Itt vannak még, inog a térdük, remeg az ajkuk, vacognak a fogaik a félelemtől, mert így még sohasem féltek attól, hogy a gond nélkül való életnek vége, hogy a vagyon, a vagyon, amit százezrek verejtéke, az Inség és Nyomor létrehoztak, az ebek harmincadjára kerül maholnap.

Ne higgy a mosolyuknak, a hízelgő szavuknak, ők félnek.

Ne tétovázz hát, ne törődj velük, ne hallgass rájuk, mert tőrbe ejtenek! Ott int a Végcél! Még megpillantottad csak, de nem közelítetted meg. Ez a forradalom csak egy esemény volt, túlsokat ne foglalkoztasson, haladj, haladj már tovább, előre!

(Tűz, 1919. január 11.)

JUHÁSZ GYULA

Vendée

»...MIUTÁN A FORRADALOM a királlyal végzett, az egyik nyugati megyében a királypártiak, nemesek, papok és parasztok, előjogaikat és földjüket féltve, ellenforradalmi zendülést támasztottak a fiatal köztársaság ellen és a főváros ellen akarták fölvonultatni a népet. Ekkor a forradalom, vívmányainak megvédése végett, a legerélyesebb rendszabályokhoz folyamodott...«

Kísértetiesen megismétlődnek a történelem eseményei, de legalábbis úgy érezzük, hogy valami különös szerpentin útja van az emberi haladásnak, amely a tisztább magaslatok felé kanyarogva visszatér az elhagyott oldalra, ha egy ösvénnyel magasabban is. Valóban, az első mondatokban csak Vendée-t kell gondolni Székesfehérvár és Párizst Pest helyett, a Katonatanácsot a Konvent helyébe és meglátjuk a XVII. század vége és a XX. század eleje között levő különbségen túl a megdöbbentő hasonlatosságot.

A forradalom szereti és keresi a városokat, ahol a termékeny és robbanékony elégedetlenség bérkaszárnyái és torlaszai emelkednek. A legjobb forradalmár egész lényénél fogva az örökké izgékony és mozgékony intellektuális; a szent lázadás legbiztosabb csarnokai a hűvös és homályos könyvtárzugok, amelyekben lüktető aggyal éhes fiatalok Stirnert és Kropotkint olvassák, füstös és lármás kávéházak, Pilvaxok és Astoriák, ahol kopott zsakettben és vizespoharak mellett a l'Humanite-t és a Mát lapozzák idegesen és türelmetlenül. A francia forradalom történetének elején egy város van: Marseille és végig egy városon, Párizson át húzódik a vörös fonál. A mi híres márciusi idusunk Pest ifjúságának tiltakozása az alvó vidék tunyasága, a kényelmes Pozsony táblabírás lassúsága, megfontoltsága és meggondoltsága ellen.

AZ OROSZ FORRADALOM tulajdonképpen és velejében Pétervár és Moszkva föltámadása az ázsiai lusta bánat és közöny, barbárság és kényuraság ellen.

A nagy, végtelen orosz puszták még mélyen és halálosan aludtak holt lelkei számtalan millióival együtt, amikor a szent Dosztojevszkij sírja fölött a szent Moszkva diákja, utcalánya, redaktora és nyomdászlegénye kezet fogtak a temetés estéjén és megfogadták, hogy valóra váltják azt, amit ez a halhatatlan orosz hirdetett, amiért bitó alá került, a holt házban szenvedett és hosszú, fehér éjszakákon végtelen ólombetűk légióját sorakoztatta.

Igen, a Város és a Forradalom testvérek, ők szeretik és megértik egymást. A Föld és a Város, hogy Dutka Ákos terminológiájával éljek, még idegenül néznek egymásra, farkasszemet vetnek, kivált magyar tájon. A nyugati megye, a magyar Vendée, Székesfehérvár megmozdulását nem lehet és nem szabad lekicsinyelni. Tudnunk kell, hogy nem csupán néhány de genere mágnás dolga ez, de a föld konzervatív népének tiltakozása is egyúttal, az uraság és főpapság egész nagy és kiterjedt cselédszemélyzetének, jobbágynépének, kasznárainak és íródeákjainak renitenciája az új dolgok, új arcok, új szentek, új kohók diadala ellen. Az ősi vármegyeház urai és szolgái kurjantották el magukat Székesfehérvárott és ezt a kurjantást viszhangozzák ma sorsunk éjjelében Gyöngyösön, Nyíregyházán, Félegyházán, öreg magyar kúriák és tanyák csöndjében, azon az egész ugaron, amelyről Ady legszebb és legcsüggedtebb strófáit írta, szíve kiömlő vérével. A forradalomnak, a győzelmes magyar forradalomnak legnagyobb ellensége az a bizonyos józan konzervativizmus, amelyről

annyi hízelgő hazugságot írtak össze az álnépiesek, irodalmunk villogó gatyásai, akik német limonádét és pomádét árultak, magyar Marlittot Zola helyett, nagybankosok és nagybirtokosok örömére.

A MAGYAR VENDÉE égető és nyílt sebe lesz a magyar forradalomnak. Megszervezni és fölvilágosítani a magyar parasztot, a magyar vidék népét, amelyet úri betyárság és úri huncutság rontott, vadított és idegenített, és amelyet eddig meglehetősen kifelejtett programjából a szocializmus; mondom, a magyar parasztot megszervezni és fölvilágosítani. Ezt kellett volna eddig tennie elsősorban a magyar politikának, de most az utolsó óra után még mindig meg kell próbálni mindent, amit lehet. Párizsban, 1793-ban szuronyokkal és ágyúkkal végezték el ezt a nemzeti munkát, ma, nálunk, hisszük és reméljük, hogy okosabb és békésebb argumentumokkal is meg lehet csinálni, hogy a magyar Vendée-ből magyar Provence legyen!

(Délmagyarország, 1919. február 12.)

MÓRA FERENC

A Ferenc József-alap

A Ferenc József-alap évek óta szerepel a város költségvetésében, mint állandó tétel, de a nyilvánosság csak egyszer foglalkozott vele: akkor, amikor először megszavazták. A célja az lett volna, hogy lovasszobrot emeljenek belőle Ferenc Józsefnek, úgy is, mint legelső magyar embernek, úgy is, mint Szeged jótevőjének, akiről az ismert hazug legenda szövődött, mert annak idején eljött egy kicsit nézgelődni a városba.

Nem igen hiszem, hogy okos ember követ dobhatna a régi törvényhatóságokra ezért a lojális fogadalomért. Erre legföljebb annak van joga, aki a régi világban egypárszor be volt csukva fölségsértésért, olyanok pedig nem túlságosan vannak köztünk. Viszont azt se hiszem, hogy volna olyan bolond ember, aki arra gondolna, hogy kap még Ferenc József meg a lova szobrot a szegedi városháza előtt. (Mert az volt a terv, hogy a középen mereszkedik majd a Habsburg és bódol neki balról Rákóczi, jobbról Mátyás király, feléje fordított orcával.) Ha a hála kérdése eszébe jutna valakinek, noha az én véleményem szerint Szeged újjáépítésében több érdeme volt az utolsó kubikosnak is, mint Habsburgnak, — hát az gondoljon a Piávé mocsarában rothadó szegedi katonákra. Azoknak azért kellett elveszni, mert a Habsburg »mindent megfontolt és mindent meggondolt«, hát ne bántson a lelkiismeret senkit: Kvittek vagyunk.

Kérdés most már, mi történjen a szegedi Ferenc József-alappal, mely tekintélyes summára szaporodott fel? Helyi művészek között több terv merült fel, az egyikről lapunk pénteki számában már szóltunk is. Hock Jánostól itt jártában azt hallottuk, hogy a kormány az efajta alapokat az egész országban kommaszálni fogja és szabadságszobrokat állít belőle. E rossz szobrairól nevezetes országra az élő szabadság mellett valóban elférne a márványba faragott, vagy ércbe öntött szabadság is, ha a gondolathoz méltó művészek találtatnának hozzá. A szegedi szoboralapra nézve azonban nekünk különvéleményünk volna, amelyet egyformán ajánlhatunk a szellemi munkások szervezetének figyelmébe is, a Szociáldemokrata pártéba is, meg a kormányéba is; a szegedi Ferenc József-alapból, a szükséghez képest adandó állami hozzájárulással szobrot kell emelni Dózsa Györgynek, az első magyar proletár forradalom vezérének.

Dózsa Györgyöt a magyar történetírás jezsuita krónikák alapján nagyon sokáig úgy állította be, mint rablóvezért. Az újabb magyar történetírás, amelynek végcélja nem annyira az igazság keresése, mint inkább az udvari tanácsosság megtalálása volt, igyekezett tisztára mosni Báthori Erzsébetet, de nem nagyon törte magát a kurucvilág rehabilitálásában. Csak Márky Sándor, aki tudósnak is, embernek is a legderekabb magyarok közül való, igyekezett Dózsa György tüzes koronájából mártírglóriát csinálni. Az ő kutatásaiból tudjuk, hogy Dózsa 400 esztendővel ezelőtt meg akarta csinálni a földosztást és a dolgozó tömegek uralmát. Elődé nem volt és utóda egészen Károlyi Mihályig nem akadt a magyar történelemben. A népszabadság eszméjének különb hordozója Dózsa Györgynél egész históriánkban nem volt és a szabadságszoborhoz több olyan modell nem kívánkozik, mint a tüzes trónon ülő, halálra kínzott ember, akinek húsát királyok, hadvezérek, papi fejedelmek és egyéb ciganylegények csípdesik paragrafusok harapófogóival.

Országos jelentőségű szobrot kell állítani az első proletárforradalom hősének és ezt Szegeden kell felállítani annak az Alföldnek szívében, amelyből Dózsa hadserege kikerült. S a gyér adatok közül, amelyeket a kortársak följegyeztek róla kettő Szegedre mutat: itt töltötte ifjúságát és levágott fejét ide küldötte Szapolyai János. Itt porladt el a mi homokunkban, itt kell neki ércbe öltözötten feltámadnia.

(Szegedi Napló, 1919. március 9.)

MÓRA FERENC

Dózsa György emléke

A magyar demokratikus köztársaságnak még egy nagy tartozása van: meg kell örökíteni a magyar nép legnagyobb vértanújának: Dózsa Györgynek emlékét. Méltó módon kell halhatatlanná tennie a misera plebs contribuensnek ezt a magyar hősét. Dózsa György ugyanazt jelenti a magyarság történetében, mint Spartacus a rabszolgaság és Hutten Ulrich a német jobbágyság történetében. Cromwell az angol és Danton a francia forradalomban.

Dózsa György több századdal előzte meg korát. Tragikus hős volt, aki keresztes hadával a magyar feudalizmus sárkányát akarta megfojtani. A feudális főúri rend és főpapság nem riadt vissza az erőszaktól sem, hogy a népet földjétől, jogaitól megfossza és a levegőt is elrabolja tőle. Dózsa elvesztette a háborút Werbőczy, a magyar jobbágyság hóhéra és a mohácsi csatavesztés elől később egérutat vett Zápolya embertelen módon állt bosszút rajta: tüzes trónra ültette. De lángoló eszméinek tüzes koronája továbbra is bevilágította a több százados elnyomás sötét éjszakáját. Az elnyomás továbbra is súlyos teherként nehezedett a jobbágyságra, mely valóban arca verítékével kereste meg kenyerét.

Dózsa forradalmának középpontja Szeged volt. Innen indult ki a mozgalom, és itt fojtották el ezt az első magyar pol-

gárháborút, a kurucoknak (a magyarsághoz törhetetlenül ragaszkodóknak) első igaz forradalmát, az igazi ellenség, a feudalizmus ellen.

Ettől az időtől kezdve sárral és széгyennel mocskolták be Dózsa nemes és bátor alakját. A nemesség és főpapság szolgalelkű történetírói a hazugság fegyverével feketítették be Dózsa halhatatlan emlékét. A XIX. század történetírói és lexikonai Dózsát még mint közönséges rablóvezért mutatták be.

Petőfi volt az első, aki igazságot szolgáltatott Dózsának és dicsfénnyel övezte a »parasztkirály« homlokát. Ugyanaz a Petőfi, aki a legtüzesebb verseket írta a királyok ellen. Később Acsády Ignác, a jobbágyság történetírója, majd Márki Sándor, Dózsa életírója, a valóság megrajzolásával adtak elégtételt Dózsa Györgynek. Eötvös József pedig 1847-ben, a jobbágyság felszabadításának előestéjén, regényhőssé avatta, Magyarország 1514-ben című regényének hősévé.

Mi, akik megteremtettük a demokratikus, szabad magyar köztársaságot, olyan emléket akarunk emelni Dózsának, amelyhez minden szabad magyar hálával és igaz megelégedéssel szívében zarándokolhat el. De legjobban azt szeretnők, ha mindazt a sok szobrot, amit a kényszerű lojalitás a hazug királyoknak és kegyetlen elnyomóknak emelt, összeolvasztanák, és ebből a rengeteg bronzanyagból egyetlen hatalmas szobrot emelnének Szeged főterén Dózsa György dicső emlékének. Emlékművet emelnének annak a férfiúnak, aki először adott hangot a magyar nép vágyainak és szenvedéseinek. Szobrot emelni a hazugság és a népet kizsákmányoló urak és fejedelmek szobraiból a szent és elnyomott nép hősének: ez a mi leghőbb vágyunk! Valósítsuk meg ezt a vágyunkat a forradalmárok lendületével és gyorsaságával!

(La Hongrie Républicaine. 1919. március 14.)

JUHÁSZ GYULA

Francia katonának

Bajtárs, elég volt már a harc,
Te is, tudom jól, mit akarsz!

Azt akarod csak, amit én,
Megélni már a föld színén.

Ölelni asszonyt, ha lehet
S ha van, nevelni gyereket.

Piros a hajnal neked is,
Fehér lesz egyszer a fejed is.

Zöld néked is a te meződ
S neked is adnak temetőt.

S hiába mind a győzelem,
Csak idegen az idegen!

Bajtárs, tudod mit, adj kezet:
Legyünk már egyszer emberek!

(Tűz, 1919. január 23.)

„Szabad ország, Én a te költőd maradok."
(Juhász Gyula)

A vörös tűz diadalútja

FORRADALMAK TÜZE lángol át Európán. Ma itt, holnap ott gyulladnak ki robbanó elevenséggel a szárnyaló piros tüzek, a megalázott és szenvedő emberszívekben. És a véres kínokban vajúdó világ fölött méltóságteljes diadallal zeng millió és millió proletár szívének lázas dobogása és leng a nagy győzelem ünnepi zászlaja, a Vörös Lobogó!

Forradalmak tüze lángol meggyötört országok fölött, forradalmak tüze szánt végig pusztulásra érett birodalmakon. Szent, minden bűnt és szennyet, gazságot és erőszakot letipró és összezúzó és megsemmisítő forradalom tüze égeti a szolgaságba hajtott és bilincsekbe vert milliók lelkét. Kelet felől jött egy új nap, az új élet hajnala és most ennek a fénye borítja lángba a Föld felét.

Már kél a hajnal mindenütt. Piros, derengő fénye kápráztatja az ámuló szemeket. Már kél a hajnal körülöttünk is. Az új nap sugara elér mindenfelé, ég és gyújt. Nincs erő, nincs hatalom, mely megállítsa. Végigsöpör az egész világon, ahogy nem állt meg nálunk, nem áll meg a szomszédban sem. Nem lesz hely a földön, amely megmenekedjen ennek a kezdődő világforradalomnak perzselő, tisztító, teremtő lángsugarától.

Most hallgassunk el egy pár pillanatig meghatódva, megilletődve. Utánunk új országok fölött gyúl ki a diadalmas vörös tűz. Már látjuk ismerős meleg, fényét, amely felénk reszket minket bátorítva. Amely újonnan ébredt országok proletárjainak üzenetét küldi felénk:

– DOLGOZNI, DOLGOZNI, DOLGOZNI! Hogy tanulhassunk tőletek, hogy segíthessetek rajtunk, ha kell, majd! Mert már tudjuk, hogy a testvéreink vagytok és tudjuk, hogy félrevezetett áldozatai voltunk csak eddig is a tőkés politikának.

Ezt és ilyesmit üzennek felénk a piros tüzek, amelyek most új országok fölött gyulladtak ki és vannak kigyúlóban. Amelyek mámorító érzésekkel töltik el a lelkünket, hiszen lassan-lassan beteljesül az Ige, amelyet három év óta hirdetnek borzalmak közben a messzi Keleten. Amely átjött mindenen keresztül Nyugatra is, hogy egy nap meghódítsa a világot.

Forradalmak tüze lángol át Európán. A megrothadt, elzülött, katasztrófálisan lesüllyedt világ el fog égni ezeknek a forradalmaknak szent tüzében egészen. Mert el kell égnie, hogy a helyén megszülethessen az a jobb, szebb, az a boldog új világ, amelynek elkövetkezéséről prófétai ihlettel szólott a nyomor vallásának megteremtője: Marx Károly. A világ proletárjai már látják az eseményeket és tudják, hogy mi a kötelességük. És reszkető szívvel azt a szent tüzet, amelynek fénye már egészen vörösre festi a földet! És amelynek fénye most leng először szomszédságunkban!

(Névtelen)
(Szegedi Vörös Újság, 1919. április 12.)

JUHÁSZ GYULA

Tegnap, holnap

A végeken, hol a magány zeng
Vihar hárfáján éneket,
Kárpátokon zokogva átment,
Magyarország,
A költőd voltam én neked!

Virrasztottam és elborongtam
És daloltam száz árva dalt,
Remélve csöndes elbukottan,
Magyarország,
Neked egy végső diadalt.

Voltam remetéd és szegényed,
És száműzötted, messze, én,
Te voltál nékem álom, élet,
Magyarország,
Ha haldokolt minden remény!

Most, én anyám, hogy élsz nyomorban,
Egészen koldus, fél halott,
Soha még így tied nem voltam,
Jövő napjától piros orcád,
Szabad ország,
Én a te költőd maradok.

(Délmagyarország, 1919. április 9.)

JUHÁSZ GYULA

Testamentum

Nektek hagyom, ha innen elmegyek
E búcsúzót, jövendő emberek!

Ha emlékeztek, mit daloltam én,
Ne kérdezzétek majd, ki voltam én.

Nem a pacsirta fontos, csak a dal,
Mely a nem múló, szent összhangba hal.

Én botorkáltam s botlottam sokat,
De nem szűntem dúdolni dalomat.

Szomorú volt a versem, jól tudom,
Csüggedten álltam sokszor félúton.

Én vétkem, én nagy vétkem, érzem,
Hogy nem láthatta könnyemtől szemem

Sokáig a fölpirkadó napot:
De ti ezen ne csodálkozzatok!

Ha én gyöngyvirágos hant alatt
Nem álmodom, csak fekszem majd hanyatt,

Kívánom és ez testamentumom,
Akarom én, ez így is lesz tudom:

Hogy meg ne értse többé senki sem,
Miért vérzett el lassan a szívem,

Miért volt nékem fájó, ami szép,
S a fiatalság tavaszi ízét

Miért érezte fanyarnak a szám
S az asztal végén vidám lakomán

Miért sírtam én, mint az elátkozott:
Ne értsétek meg azt, ti boldogok!

(Délmagyarország, 1919. április 16.)

SZALAY JÁNOS

Lenin országának egyik fia

Egy orosz munkás, neve szerint *Belocerkovszky Antal,* az akkor még kancsukás és akasztófás hazájából eljutott Szegedre. Közben keleten fölkelt a nap, új csillaga támadt az emberiségnek: *Lenin!* És az ő országa eljött, itt van, végig fog érni a világon... már bennem érzem... már vak, aki nem látja, süket, aki nem hallja és balga, aki tagadja... Lehull a sok-sok központi és ántánt-hazugság és tisztán marad a lélek, a szív... de mit is magyarázzam: Belocerkovszky, akit máig sem láttam, édes testvérem az igében, most érzem először, mennyire összetartozunk a világ egyik végétől a másikig, csak azért, *mert egyformán emberek lettünk.*

Ezt a darabos, mondhatom: rapszódikus pár sort azért írtam le, mert Lenin országának a fia, Belocerkovszky, tollat ragadott, hogy elmondja a véleményét a szegedi polgári radikális párt nagygyűlési tapasztalatairól. E párt ügyvezető elnökével, *Eisner* Manó úrral száll síkra. Sugárzó okosság mindegyik gondolata, főleg az, ami a vörös fonál írásában, tudniillik *a polgári radikálizmus végeredményben reakciós irány.*

Eisner Manó válaszol. Csak úgy fölényesen mondja meg, hogy az ő világnézetét »Belocerkovszky Antal testvér« nem értheti meg, mert »A tájékozottság erre a magasabb fokára nem juthatott el«. Különben tagadja, hogy ő kapitalista ügyvéd volna, ahogyan az orosz állítja róla. Hivatkozik a szülővárosára, Szegedre, hivatkozik a magyarországi radikalizmus apostolaira.

Minden személyeskedés nélkül kijelentem, hogy az ügyvédek az intelligens magyarok általában igen szépen tudják megvédeni a maguk igazát. Ez a mi bajunk: a nagy vitatkozási és debatteri hajlamunk miatt bármit csinálhatunk is, igazunk volt. Még Tiszának is igaza volt, amíg csak véresen el nem terült. Ma a radikálisoknak is igazuk van. A Károlyi-pártiaknak is. A szerb demokráciának is. A cseh észszerűségnek meg különösen. Az ántántnak pedig annyira igaza van, hogy aki el nem hiszi, azt fejbe veri.

Ezt csak azért hozom így össze, hogy hivatkozhassanak rá, milyen keveset jelentenek a nagy szavak, — apropó: *Wilde*-nak volt mégis igaza, mikor ezt leírta.

Ma nem az »igazságról« van szó. *Ma arról van szó, hogy legyen vége az egész világon a kapitalizmusnak, a burzsoáziának.* Minden, ami ezt gátolja vagy lassítja, az tényleg reakció.

Reakció, hogy Szende Pál radikálispárti pénzügyminiszter ki akarja fizetni a háború 35 milliárdnyi magyar tartozását. Reakció, hogy Búza Barna földművelésügyi miniszter Károlyi-párti nem vesz el magánkézből minden olyan nagyobb birtokot, amit az illető tulajdonos nem bír személyesen megművelni. Reakció, hogy a magyar kormány nem ád ingyen földet azoknak, akik azt megtartották. Reakció, hogy nem nyúlnak a bankokhoz, a gyárakhoz, a nagy üzemekhez, a hadinyereséghez, a milliókhoz, amik ma is változatlanul magánkézben vannak.

Itt minden reakció! — reakció annak a számára, aki többet akar, mint ami történik ez országban!

Aki kevesebbet, vagy annyival is beéri, amit a radikális párt, avagy a vegyes *Károlyi*-kormány csinál, az tényleg lehet »radikális«. De aki annyit gondol, mint amit *Leninék* Oroszországban már gyakorlatilag is elértek, annak mindaz, ami nálunk *ma még* történik, ez reakciós.

És itt kezet fogok Lenin országának minden ismeretlen fiával, — ezúton Belo-cerkovszky Antallal. Kezet fogok velük, nemzetiségre való tekintet nélkül.

(Tűz, 1918. december 21.)

JUHÁSZ GYULA

Gorkij üzenete

Először a császárok és királyok üzentek. Többnyire háborút üzentek, halált, romlást és pusztulást. Mindent meggondoltak és megfontoltak. Legalább így gondolták ők, az Isten kegyelméből valók, a félkegyelműek, és ha nem is gondolták így éppen, mindenesetre így mondották. Népeimhez szólottak, de úgy vélték, hogy ez a nép nyáj (és ők a népek pásztorai), az ő nyájuk a nép, amelyet oda terelhetnek, ahova kényük, kedvük, felséges önkényük akarja, legszívesebben a vágóhídra. Felpántlikázták és leitatták a népeket, az ő hű népeiket, hogy vígan menjenek meghalni érettük, egy tartományért, egy hóbortért, egy hatalmi őrületért. A mások profitjáért, kapitalista és imperialista rablók érdekében. Hát igen, először a császárok és királyok üzentek. Azután jöttek sorra, rendre, csavaros eszű diplomaták, a császárok és királyok lakájai. És jöttek tyúkeszű sereghajtók, akik mindig papiroson győztek, és akik nem győzték ezt a sok győzelmet a mappán. És ők üzentek kitartásról, idegek dolgáról, amíg ők is meg nem rokkantak, és penzióba vagy szanatóriumba vonultak, a sok papiros-győzelem és felelősség elől, amelyet hangoztattak ugyan, de vállalni és elviselni nem mertek, nem akartak. Most már ennek vége. Felelőtlenül, isten kegyelméből, hatalmi tébolyból, egy üzenetre nem lehet többé a népeket vágóhídra vinni. Ma már a császárok és királyok holmi hollandiai vagy svájci menedékhelyről üzennek; az üzenetük rövid és velős: pénzt, pénzt, pénzt; hála Istennek, nem jó világ jár most ezekre a ledőlt bálványokra.

Ma már más üzenet a fontos, az, amit a népek küldenek egymásnak. Szikratáviratok mennek egyik nép szívétől a másik nép szívéhez: örvendetes és testvéri üdvözletek. A világ proletárjai egyesülnek, hosszú küzdelmek után, győzelmes harcuk pihenőjében üzennek egymásnak. Csepel üzen Moszkvának, a kapitalizmus municiójának egykori szállítója a moszkovita cárizmus egykori bástyájának. *Itt Lenin elvtárs:* üzeni a boldog szikra, amelytől forradalmi lángra gyúl millió munkás lélek, és piros pünkösdje lesz a proletárvilágnak. És az igazi nagy emberek üzennek, a szellem hősei, a gondolat katonái, az eszme fejedelmei. A múltkor Henry Barbusse üzent, a nagy francia költő, a lövészárok pacifistája, a világ összes alkotó szellemi munkásaihoz fordult, testvéri jobbot nyújtva, egyesülésre híva föl minden költőt, művészt és tudóst, a földön, aki az emberi közösség új vallását vallja és hittel hirdeti. Most pedig a forradalmas Oroszország nagy költője, lelki vezére küldött

biztató és buzdító üzenetet nekünk, az új magyar szovjetköztársaságnak. Gorkij Maxim üzent nekünk, aki a háború alatt sebesült magyar katonákat ápolt és vigasztalt, Tolsztoj utóda, aki, mint Oroszország intellektuálisainak vezetője, nemrégen csatlakozott Leninhez, szolidaritást vállalva a forradalommal, amely egy világot akar megváltani a rabszolgaságtól. Gorkij lelkes és örvendetes üzenete a magyar szellemi munkásoknak új erőt ad a további küzdelemre, a proletariátus végső diadaláért. Petőfi utódai, a világszabadság pirosló zászlaja alatt rendületlenül megyünk előre az igazság szebb és jobb világa felé.

(Délmagyarország, 1919. április 2.)

JUHÁSZ GYULA

A munkásság nélkül

nem lehet többé reális politikát csinálni ezen a világon. Légvárakat építeni, azt igen, kártyavárakat emelni, azt igen, de reális politikát, azt nem. Se Párizsban, se Berlinben, se Szegeden, se Abádszalókon! A munkásság ellenére pedig egyenesen gonoszság vagy őrültség lenne politikát csinálni. Ezt ma már Tisza István is belátná, mert ő legalább számolt, ha rosszul számolt is, a létező erőviszonyokkal. Márpedig a létező erőviszonyokkal számolni: ez minden politika alfája és omegája. Ezt értsék meg és gondolják meg, ezt fontolják meg alaposan azok, akik ma, a világtörténelem igazán sorsdöntő óráiban, egy új világ és új élet bölcsőjénél, a régi rend koporsójánál, szervezkedni, építeni, alkotni és győzedelmeskedni akarnak.

A politika igen is *tudomány*, azonkívül, hogy művészet, és valamint nincsen művészet intuició nélkül, azonképpen nincsen tudomány a tények valódi ismerete, az értékek helyes megérzése és megállapítása nélkül. Hogy eddig és kivált nálunk a politika többnyire a nagyurak huncutsága és a kontárok mestersége volt, hát az meg is látszott azon a politikán, amely idáig vitte és oda juttatta ezt a szerencsétlen mai nemzedéket, ahogy a költő olyan találóan mondja, ezt a fájdalmas generációt! Ami mostanában történt ezzel a kis hazával és ezzel a hétfájdalmú nemzettel, azt tessék történeti perspektívából nézni, tárgyilagosan, amennyire ez emberileg lehetséges, 1914-re visszamenőleg, sőt visszamenőleg azokra a külső és belső politikai és gazdasági okokra, amelyek 1914 katasztrófális kitörését előidézték. Ma már ugyebár, nem lehet titok, hogy a háború elsősorban és legfőképpen mégiscsak egy olyan politikai és gazdasági rendszer hibáinak és bűneinek *kirobbanása* volt, amelyről Franz *Oppenheimer,* a tudós, végérvényes alapossággal megállapította, hogy háborúval kénytelen folytatni azt, amit békével nem tud kierőszakolni. Hogy a háború csak egy másik formája üzleti tevékenységének, éspedig egy olyan formája, amely logikusan következik úgynevezett békés induszrtiális műveleteiből. Ami anarchia és ami nyomorúság ma van, az még mindig a háború anarchiája és nyomorúsága.

A háború utáni forradalmak pedig, ezt már nem Oppenheimertől tudjuk, de napjaink históriája tanított meg rá bennünket, mondom, a háborúk utáni forradalmak egyszerűen azt jelentik, hogy a népek a hosszú harcokban végre megtalálják az igazi ellenséget, a valódi veszedelmet, mint ahogy az októberi forradalomban a magyarság az ellen a Habsburg-ház ellen fordult, amely őt idegen érdekekért ölni és

halni küldte. A forradalmaknak vannak kilengései, a forradalmaknak vannak túlzásaik, sőt szörnyűségei – hiszen azért *forradalmak* –, de ezeket tessék csak elkönyvelni az értelmi szerzőjük, a bűnös szülőanyjuk, a háború rovására.

Taine egy hatalmas művet szentelt annak bizonyítására, hogy a jelenkori Franciaország a nagy forradalom nélkül is eljutott volna oda, ahova annyi vér árán eljutott. A tudós, a katedra és könyvtárszoba hűvös magaslatán, a történelem lombikjában létrehozhatta a jelenkori Franciaország homunkuluszát, vér nélkül, könny nélkül, a történelemfilozófia spekulációjával, de a valóságban, a tények könyörtelenül kavargó világában, lám André Chénier és Lavoisier is meghaltak, hogy H. A. Taine megírhasson egy nagy és szép könyvet, hát még mennyi áldozatba került, hogy egy új históriai korszak, amelyet a tudomány a legújabb kornak könyvelt el a múlt század végén, mégis megszülessék és kialakulhasson!

Annak pedig, hogy vér és könny ne legyen, vagy minél kevesebb legyen, annak pedig az lenne a legfőbb garanciája, hogy az emberek ismerjék föl a valódi erőviszonyaikat, tanulják meg a tények logikáját, lássák meg *a fejlődés igazi irányvonalát!*

Egy kis tudomány és művészet kell ehhez, szó sincs róla, egy kis megérzés és képzelet, egy kis okosság és belátás, annyi bizonyos. A szavak játéka helyett a valóság ismerete, a *konjunktúra* mohó és merő kihasználása helyett a jövő mérlegelése, a hatásos és érdekes pózok és frázisok olcsó tömjéne helyett a reálpolitika becsületes és szilárd talapzata.

Akik mindig a csőcseléket vádolják és emlegetik a csőcseléket, amely csakugyan szörnyű tud lenni, mint a társadalom betegségének kiütése, – azok csak nézzenek néha jól a maguk lelke fenekére is, és *mob*ot gyakran ott fogják megtalálni, szégyenkezve, de okulva, és kevesebbet fognak handabandázni, ám sokkal meggondoltabban és értelmesebben cselekedni!

(Délmagyarország, 1919. május 17.)

ŠIPOS IVÁN

A vörös katona

Piros hajnalba lép a lába
s körül a vén, rohadt világon
e hajnal ég minden virágon,
sötét halotti éjszakába.

Ő volt a földnek céda rongya,
ki teste terhét nyögve vitte!...
Ám álmait remélve hitte
s Eszmék nevét remegve mondta.

De bánatát már nem zokogja:
a Múltba néz komor sötéten
e néma szép és kedves éjen
s kemény kezét ökölbe fogja.

Ma mindent összedönthet romba,
hátalma nagy, akár a tenger!
S csak most látjuk, hogy ő az Ember,
penészes odvak barna rongya.

S beront az új világba ökle,
hogy ami szenvedés, nyomor,
most elpusztuljon mindörökre.

(Szeged és Vidéke, 1919. április 7.)

CSÁNYI MÁTYÁS

Színház, művészet, zene

Nagy a forrongás a művészet berkeiben, súgó nélkül pathetikus hangon keseregnek a művészek, de a Művészet maga is kesereg a színház falai között, mert bár nagyon jól megy a színház, – ez az ördöngős rossz fiú, ez a Juhász Gyula, holmi Shakespeare- meg Ibsendarabokat sürget. Rólam meg azt híresztelik, az igazgatók, meg a titkárok, hogy összeférhetetlen muzsikus vagyok, mert művészi és zenei nívóról, sőt operákról beszélek, és mert nem a talpát, hanem a fejét szoktam inkább vakargatni az igazgatónak. Azt nem tudják bebizonyítani, hogy nem értek a zenéhez, hát így berzenkednek ellenem.

Hát most már más világ lesz, kapitalista urak. Egyetlen önérzetes művészt sem törhettek le már ezután. Azaz, hogy már kapitalisták is csak voltatok, de nem lesztek többé! Szervezve már a művészi erő és öntudat és a poklok kapui sem törhetik többé meg!

(Tűz, 1918. december 21.)

*

A színügyi bizottság megszűnt. Fölösleges mondani, hogy ennek a szegedi burzsoákból álló társaságnak semmi hozzáértése nem volt a színészethez. Ezt már a sajtó számtalanszor tárgyalta. Arról van szó, hogy ezek az emberek mégis cenzúrát gyakoroltak a dolgok fölött. Már pedig, ha a színházat szeretettel kell nevelni, az igazgatóra és a színészekre nem lehet ráhagyni a darabok megválasztását, mert a kultúrnívó alacsonyan lesüllyed. Bármennyire is haragszanak egymásra az igazgató és a színészek, egy dologban azonban egyet értenek mindig: a legnívótlanabb hülyeséget is eljátsszák, ha pénzről van szó.

A sajtó persze ezt csak utólag tudja megállapítani, amikor már késő. Különben is a szegedi kritikusok egy része túlságosan lágyszívű, a másik meg indokolatlanul zord a színház iránt. Kellene a szegedi színház fölött is egy olyan dramaturgbizottságféle, amely szerkesztőkből állna, a direktorral előzetes programot csinálna és a színház művészeti alapelveit esetekről esetekre kidolgozná. Mondjuk ülne egy ilyen bizottságban: Juhász Gyula, König Péter, Fichtner Sándor, Szalay János stb., stb., akik a művészet szemüvegén keresztül néznék a dolgokat. Természetesen az igazgató is, mint egyenrangú fél, kifejezhetné a nézeteit, mert hiszen az elvi ellentétek dacára, amely tőle elválaszt, elismerem, hogy jó színművész és helyes megítélésű színpadi ember.

De tudjuk jól, hogy a direktorok mind egyformák, ha üzletről van szó. A színművészeket meg a zsúfolt házak annyira elkényeztették, hogy a darabok megválasztásában elfelejtették a magyar színészet régi nemes tradícióit s csak az »osztalék« lebeg a szemük előtt. Százszor és ezerszer mondom, állítom, hogy a művészi szempontot pillanatnyi pénztári siker kedvéért sem szabad feláldozni. Bár az sem volna baj, ha néha a társulat egy Molier, Shakespeare, Ibsen, Wagner kedvéért áldozatot is hozna. A régi naiv és tudatlan színügyi bizottság nem értett a dologhoz, de talán jót akart. Ne legyen a színház művészi területe »vogelfrei« és ne engedjük, hogy »Túl a nagy kriván« és »Hejehuja bárok« zöld káderja fosztogasson a művészet berkeiben.

(Tűz, 1919. január 23.)

JUHÁSZ GYULA

A munkásotthon homlokára

Ki itt belépsz, templomba lépsz be,
Szentség a munka és erő,
Ez a jövő nagy menedéke,
Embert egekbe emelő.
A munka, rend és a béke,
Az életünknek lelke ő.
Csak az bitang és az hazátlan,
Ki here módra él magában!

Ki itt belépsz, jövőbe lépsz be,
Mely millióknak ád jogot,
Vérét, verítékért cserébe,
Hogy legyenek mind boldogok!
Hogy a gyalázott Ember képe,
Ragyogjon, mint a nap lobog!
S a munka ne legyen robot csak,
De himnusza a dolgozóknak!

Ki itt belépsz, hozd el magaddal
Piros zászlónak a reményt,
Ki itt kimégysz, vidd diadallal
A mély hitet, vidd szerteszét!
Dolgozni, föl, mind, lankadatlan,
Amíg az élet fénye él!
Hirdessük: itt nem boldogul más,
Csak aki alkot, aki munkás!

(Délmagyarország, 1919. július 15.)

SIPOS IVÁN

Szegedi proletár éneke

Megint bilincs gyilkolja a kezem
és lánc tiporja boldog életem:
repülni — vágyom: csüggedt félelem
s hogy lesz-e másképp? meg se kérdezem.

Ma újra rabság szörnyű átka nyom,
szívemből némán újra hull a vér:
szegény fejemre nem borul babér
s munkám jutalmát újra elhagyom.

A porba csügged büszke homlokom,
a porba hull e béna éjszakán,
nincsen velem csak Bánat és Magány,
e néma régi s drága két rokon.

De egyszer újra megvirrad s a nap
Kelet felől — tudom — ragyogva ég
és futnak, akik hangosak ma még
és összedőlnek a régi rongy falak.

(Szegedi Vörös Újság, április 12.)

JUHÁSZ GYULA

Irodalom, művészet

Szegedi kultúrprogram

Néhány pontban hadd tömörítsük azt a kultúrporgramot, amelyen szerintünk föl kell épülnie Szeged új, minden eddiginél jelentősebb korszakának, amelynek küszöbén állunk.

A Dugonics Társaság eddig Szeged egyetlen irodalmi fóruma volt. Csak volt, mert ezután mai keretei között nehezen teljesíheti azt a hivatást, amely a magyarság nemzeti fővárosában az új idők, új emberek világában egy irodalmi társaságra várakozik. Az a Dugonics Társaság, amely tudományos osztályába elfelejtette beválasztani a farncia akadémiától is megkoszorúzott dr. Hollós Józsefet és a nemzetközi tudományban is elismert dr. Leitner Vilmost, az a Dugonics Társaság, amely a háború három évében elfelejtett felolvasásokat tartani és átengedte a népnevelő hivatást a bécsi operettes színháznak, ez a Dugonics Társaság csak gyökeresen átalakulva, vagy egészen újjá születve tarthat igényt az irodalmi vezetésre. Voltak neki a múltban érdemei (a tanyai akciója például), néhány jeles és lelkes tagja révén, de általános nívója és szelleme alig emelkedett felül a jobb önképző társaságokén.

*

A szegedi színháznak is egészen új kurzust kell kezdenie, ha el akarja felejteni mindazt a merényletet, amit a közízlés ellen és mindazt a mulasztást, amelyet a népnevelés körül elkövetett.

Progresszíve kell az új kultúrának és humanitásnak művészi törekvéseit bemutatni, tökéletesen szakítva a romlott és rothadt burzsoá morál és ízlés szolgai és lélektelen kiszolgálásával. A színügyi bizottság ennek a kimúlt burzsoá rendszernek egyik fészke volt. Erre csak Voltaire mondását alkalmazhatjuk, minden különösebb animozitás nélkül: Écrasez l'infame! (Nem is annyira infame, mint inkább impotente.)

(Tűz, 1918. december 28.)

„Ó fáraók, vigyázzatok, a szolga
Egy nap a gulát a pokolba hordja"
(Juhász Gyula)

JUHÁSZ GYULA

És mégis

Dalom halkulva szól és ringatón,
De mélyén titkosan
Ott zokogott mégis a forradalom.

Zászlóm fehér volt, szűz, szelíd selyem,
De rajta pirosan
Világolt vérem és rejtelmesen.

Szememből ősi tűz ragyog ma is
S bár könny öntözte meg,
Ragyogni fog mély éjszakában is.

És én tudom, hogy árva temetőn,
Fáradt szívem felett
Lidérc lebeg majd, hajnalt kereső.

(Esztendő, 1919 február)

JUHÁSZ GYULA

Szegény katona

Tizennégy őszén árokban hevert,
A háborúnak vérpiros sarában,
Fázott, ázott és éhezett
Szegény hazátlan.

Tizenöt őszén kórházban feküdt,
Bíbor sebekkel égő szörnyű lázban,
A férges ágyon egyedül,
Szegény hazátlan.

Tizenhat őszén új árokba hullt,
Mint őszi rózsa temető porában,
Fölötte varjak hada húz,
Szegény hazátlan.

Tizenhét őszén fogságba került
És bandukolt rab légiók sorában,
Idegenek közt egyedül,
Szegény hazátlan.

Tizennyolc őszén forradalmi szél
Hazasodorta és ő büszke lázban
Érezte, most a nép ítél
S ő nem hazátlan!

Tizenkilenc őszén börtönben ült,
Fagyos szelek fütyültek a világban,
Fölötte zúg ítéletül,
Hogy ő hazátlan!

(Délmagyarország, 1919. október 21.)

JUHÁSZ GYULA

A munka

Én őt dicsérem csak, az élet anyját;
Kitől jövendő győzelmünk ered;
A munkát dalolom, ki a szabadság
Útjára visz gyász és romok felett.

A gyárkémény harsogja diadalmát
S a zengő sínen kattogó vonat.
A béke ő, a haladás, igazság,
Mely leigázza a villámokat.

Nagy városokban, végtelen mezőkön
A dala zeng és zúgni fog örökkön,
Míg minden bálvány porba omol itt.

Én őt dicsérem csak, az élet anyját,
Kinek nővére szépség és szabadság
S kinek világa most hajnalodik.

(Munka, 1920. augusztus 15.)

JUHÁSZ GYULA

Az építők

Égő napon, örök robotba hajtva,
A gúlát rakja millió cseléd,
A dalt fáradtan dúdolgatja ajka
És nem takarja rongya már sebét.

A gúla épül, vér és könny tapasztja,
Szörnyű, nagy emlék, mely egekbe ér
S az éjszakában és a sivatagban
Bús milliók sorsáról hírt regél.

Rab milliókról, akik halni mentek,
Hogy messze, késő, boldog embereknek
Látvány legyen a gőgös piramis!

Ó fáraók, vigyázzatok, a szolga
Egy nap a gúlát a pokolba hordja
S megérti már, hogy Ember maga is!

(Munka, 1921. július 10.)

JUHÁSZ GYULA

Fiatalság!

Ti vagytok az enyémek: fiatalság!
A dalomat is nektek dalolom,
Felétek fordítom reményem arcát,
Elétek lengetem a lobogóm.

A rút, a rossz véneknek ellenében
Hozzátok pártol csüggedő hitem
S a hajnalló jövő derűs ködében
A koszorúm mind hozzátok viszem.

Szeressetek, fiúk, hű fiatalság,
Engem, kinek tavasza elfogyott,
Ki halott rózsák betege vagyok!

Sírom fölött hadd hallok rajta-rajtát,
Mely diadalra viszi lobogóm,
Melynek győzelmét ébren álmodom!

(Délmagyarország. 1919. szeptember 18.)

MAI SZERZŐK

„Tizenkilenc, a Tizenhét szülötte,
hazát foglalt és hazára lelt a nép, —
(bár a cél, melyre puskáját sütötte,
hivalkodóan ásít még felénk.)”
(Lődi Ferenc)

BÁRDOS PÁL

Csillag, meg kék virágok

Két szurony vezette az öreget az őrmester elé. Jelentették, hogy a frontvonalon akart átszökni. A vörösökhöz. Az öreg arca csupa szarkaláb a mosolytól. Valósággal röhög, istenit a jókedvinek!

— Kicsoda maga?!

— Cseléd vónék... Arató János, innen Szögedébül.

— Hová megy?

— Azt nem lehet elmondani. Titok.

Az őrmester elhűlt. Ilyet még nem hallott, mióta különítményes lett. Alig hitt a fülének. — Az anyád istenit, majd adok én neked titkot! Szétverem a pofád, ha ki nem nyitod!

— Hát ha muszáj... De köztünk maradjon! Én küldetésben járok.

— Na, ugye, fiam. Tudsz te értelmesen beszélni. Ki küldött, hova mész?

— Az isten. Az küldött.

— Figurázol? Énvelem figurázol, te?! Kiszedem a beled, arra akasztalak, te bolsi, ha nem beszélsz!

— Hiába néz úgy rám. Az isten küldött engem. Azt mondta: »Eredj, fiam, János, keresd meg az igazságot.« Olyan volt éppen, mint a kép mutatja, a hangja mennydörgés, a szeme akár a parázs. Mondom én: »Hát hol az igazság?« Erre ő: »Keresd! Én megjelölöm az igaz embert. Csillag nő annak a mellén, kék virág a homlokán.« Azzal huss... eltűnt. Én meg keresem az igazságot. Ne tartson hát föl.

Az egyik szurony odasúgta az őrmesternek: — Nem zsidó ez?

— Na, várj, majd én keresztkérdést adok föl neki, — Az őrmester hátrahajlott, behúnyta a szemét, aztán hirtelen előredőlt, rácsapott az asztalra, erősen a szemébe nézett, s rákiáltott: — Nem vagy te zsidó?

— Nem.

Hü, de ravasz elem — gondolta az őrmester, de aztán fölállt, mert babonásan félt a bolondoktól. — Na, várj csak. Majd mindjárt bemész a százados úrhoz. Mert én szelíd ember vagyok. Az majd elintéz! — Bement a másik szobába. Az öreg körülnézegetett, s vigyorgott, míg őt is be nem tuszkolták. Illemtudóan köszönt. A százados épp a kesztyűjét húzta, mert találkára sietett.

— Szóval az igazságot keresed? Az isten küldött, mi?

— Igenis, százados úr.

— Csillag, meg kék virág, mi?

— Igenis, százados úr.

Hatalmas pofont kapott. Odatartotta a másik fél arcát is. — Isten fizesse meg, százados úr. — S közben olyan alázatosan nézett, hogy azon röhögni kellett. Röhögtek is, előbb a százados, aztán a másik három. — Hát ez tiszta hülye. Ezzel lopjátok az időmet.

— Mert gyanús volt, jelentem alássan, hogy felforgató elem.

— Idefigyelj. Ha eleresztünk, hazamész, érted! És el se mozdulsz. Most nem lehet igazságot keresni. Előbb leverjük a vörösöket, aztán marhulhatsz. Értetted?

— Igenis.

— Szóval hazamész?

— Nem. Mög köll keresni az igazságot. Neköm mönnöm köll.

— Kell az anyád keservit — vette föl kardját a százados. — Rúgjátok ki innen — s elcsörömpölt.

— Mit csináljunk, őrmester úr? Küldjük gajdeszba?

Az őrmester beszívta bajusza végét, aztán kifújta. — Nem hallottad a parancsot? Kirúgni! — Azzal az öreghez fordult. — Hazamész, vagy nem mész haza?

— Nem.

— Akkor fölakasztunk.

— Majd az istennél bepanaszolom magát, az a százados úrnál is nagyobb úr, hát még magánál.

Az őrmester megvakarta a fületövét, mert sose szeretett a felsőbbség nélkül intézkedni. — Tanuld meg, a legnagyobb úr most én vagyok, mert a tiszt urak isznak ilyenkor, az úristen meg mással van elfoglalva.

— Igenis.

— Nahát. Mész haza, vagy nem mész haza?

— Nem megyek.

— A vörösök úgyis fölakasztanak. Azok az antikrisztus, érted?

— Az úr velem lesz.

Az egyik szurony félhangosan odaszólt: — Őrmester úr! Nem érünk mi erre rá. Teljesen bolond ez. Ha parancsolja, visszük a többivel. Ez az egy már nem számít.

— Egye meg a fene. Akasszák föl a vörösök. Nem szeretem én az ilyen habókosokat. Még bajt hoz rám. Zavarjátok el.

*

— Népbiztos elvtárs. Egy ember keresi. Azt mondja, fontos levelet hozott.

— Engedjék be.

Az öreg köszönt és tisztelettudóan megállt az asztal előtt. Fölhajtotta a kabátja szárnyát s a rongyos bélésből kivett egy apróra hajtogatott levelet. A népbiztos átfutotta, ránézett, és intett, hogy üljön le. — Tudja, mi van a levélben?

— Igenis.

— Hogy jött át? Nem kapták el?

— De igen. Csakhát ésszel él az ember. Megmondtam nekik, eresszenek, mert engem az isten küldött.

— Na, ne vicceljen, elvtárs.

— Így volt az szószerint. Még azt is mondtam, az igazságot keresem, meg az

olyan embert, akinek kék virág van a homlokán, csillag a mellén. Az ilyen csillagra gondoltam, mint a magáé. A többit úgy kitaláltam.

A népbiztos nem állta meg mosolygás nélkül. — Tudja, a háborúban ilyesmiért nagyezüstöt adtak. Nekünk, sajnos, még vasunk meg rezünk sincs.

— Egész mást szeretnék én, nem kitüntetést. Nem kaphatnék — már megbocsásson — vacsorát?

A népbiztos elhűlve rámeredt, aztán akkorát nevetett, hogy a könnye is kicsordult. Kihúzta a fiókját, s az asztalra tett kenyeret, szalonnát, meg kolbászt. — Akkor lássunk hozzá. Ne keresse magát, egyen csak nyugodtan.

— Megbocsásson, de két napja falatot se láttam.

Ettek. A népbiztos nem bírt a mosolyával. Ott bújkált a szája sarkában, csak nem akarta megbántani az öreget. — No, meséljen. Mi van odahaza?

— Inkább az elvtárs. Hogyan áll az ügyünk?

— Kutyául. Ahová néz az ember, mindenütt ellenség. Már fogják a torkunk. De micsoda embereink vannak! Elvtárs, bennünket nem lehet agyonverni.

— Jó ez a szalonna...

— Egye csak. És meséljen. Milyen a hangulat, amerre jött?

— A szegénység földet akar. A többi vár. De elég volt már az eddigi életből mindenkinek. Aki cselédféle, az vörös.

— És a fehérek?

Az öreg fölnézett, bicskája megkoppant az asztalon. — Azok félnek. Erősek, mindenféle náció van már közöttük, még szerecseny is. Ölik a népet, annyi most az élet, mint a semmi. Ez mind azért van, mert nagyon félnek.

— No, egyen csak. Mihez akar most fogni? Itt marad?

— Itt. Fegyvert adjanak. Küldjön oda, elvtárs, ahol legjobban hull az áldás. — Most nem nevetett az öreg, remegtek arcán a szarkalábak. — Fegyvert adjanak, mert tartozom nekik. Kaptam egy pofont, három farbarúgást, érti? Otthon ölik a népet, érti-e? Meg vannak veszve ezek. Itt más nem kell már, csak a puska. Puska kell a népnek, mert ha nem, ha nem lesz puska, akkor foggal, körömmel, érti, azzal megyek rájuk, s eltépem a torkukat. Vagy mi, vagy ők. Érti-e?

Most már a népbiztos se nevetett. Elkomorult az arca, úgy mondta: — Magát az első ütközetben megölik. Egészen biztosan megölik.

— Annyi baj legyen. Persze én is ott leszek. No, egyen már, kínálom a sajátjából.

— Savam van, tudja. Nem nekem való ez. Vigyázzon magára. Az ilyen emberre szükség lesz a győzelem után is.

— Sose halok én meg. Táncolok én a maga lakodalmán, népbiztos elvtárs.

— Azt nehezen, mert már nős vagyok.

— No, ne mondja. Ilyen fiatalon. Hát ez derék. Aztán család van-e?

— Egy kislányom... Vékony, mint az anyja...

— Annak már jó dóga lösz. Ne is élje ezt a piszok életet.

— Bizony ne. »Ej, testvér, téged is megölnek a disznók« — gondolta a népbiztos és megint csupa felhő volt az arca.

*

Egyszerű temetése volt az öregnek. Se beszéd, se sortűz, másra kellett akkor az idő meg a patron, és se szeri, se száma az elesetteknek. De a sírján csillag nyílott, s kék virágok nőttek a homlokából.

ANDRÁSSY LAJOS

Gondolatok évfordulóra

1.

Most dunnás ágyban olvasod: »Csepelre
szovjet küldöttség érkezett s a gyárban
meleg szavakkal üdvözölte N. N. ...
a gyári munkás, s másnap otthonában
vendégül látta őket...« — Meglepett?
...Tán át is futsz e néhány sor felett.

Négy évtized! Bizony nagy út. Az ember
mégis csak néha, néha méri meg.
Gondold csak el, e negyven év mit érlelt
maroknyi népünkből kinek-kinek?!...
Ezerkilencszáztizennyolc november...
— S ezerkilencszázötvennyolc november!

2.

...Úszott hazánk a gyilkos áradatban:
a Háború felette kenyerünk!
A gépek közt, mint húr feszült a munka...
Felrúgva tervünk, álmunk, fekhelyünk!
— s a mellünkben tüdőnk zihálva szedte
(percünk: nyugodt dehogy volt, egyse, egyse!)
a »jajj mi lesz!«-től terhelt levegőt.

...S egy kis csapat keletről, Napkeletről!
betört a fénnyel: élre állt a Párt!
Jöttek napok, hetek s a mélyből
egekbe tört a nép: a Proletár!
Egekbe tört; egekbe törtünk;
vezérünk volt, vezérelt s győztünk!
— De jaj, tengernyi volt a burzsoá!

És jött az Éj: a gyász szemünk' befogta,
a kín szívünkbe vájta karmait,
csendőrszurony hasított csontjainkba,
ha felnyögött a szánk!... S legjobbjait
temette pártunk, — (büszke szép halottak,
ha élnétek még!?) — mégis, újra dobbant
orjás szíve, — és meg nem alkudott!

— Keserves harc volt! Tisztelegve elvtárs,
csak így, ha állsz az ősök sírja mellett:

kik gyermeket s az asszonyt...! — érted elvtárs?!
kik életüket adták! — emberséget,
jogot cserélve nékünk, kik születtünk,
mikor vérükben ázott drága földünk!...
Keserves harc volt: fényes, dicsőséges!

...Én gyermek volam még és úgy kötöztem
egymáshoz, mint a sárkánymadzagot,
az Eszme szálait, — mely negyvenötben
mégis csak győzött itt is s fényt hozott, —
és lelkem szárnyalt véle, felemelte
a vaksötétből, tágas napközelbe,
hol megleltem magam, s a társakat.

(szerelmes pártom férfivé neveltél,
dacos-keménnyé minden gát alatt.
— És gyermekként ölelni sem feledtél,
ha nyögtem, sírtam is... Ha van, ha van
hűség, szerelmes, mely kifogyhatatlan,
mert önmagából él, apadhatatlan:
e hűség az! — s enyém... e szent, s igaz!)

3.

Ahogy az idő elzúdul alattunk,
ritkul a múlt és szélesül a holnap:
úgy nősz te naggyá, egyre mégnagyobbá
pártom, úgy leszel egyre gazdagabb.

— kik ott lehettek bölcsődnél, és hitték,
de nagyhitűek voltak ők! Nagyon!
Szép, büszke pártom, áldássék a harcod,
— s áldott legyen a föld a hantokon...

Áldott legyen a föld, mely ezredévig
nyögött bilincsben s vajúdott Veled,
— zokogta hulló magzatát, — s megóvni
mélyébe fogta omló véredet...

Áldott a harc, mely győzve-bukva-győzve
kormos egünkre tűzte a Napot.
Mely istenült-vezéreit temetve
sem hátrált meg, mely így is támadott!

Áldott legyen a munkás, nagy szívében
kinek az eszme így is megfogant,
ki önön fénye s vére permetével
növelte naggyá, egyre gazdagabb,

egyre dicsőbbé, annyi üldözésen,
sötéten, vészen át is! Legyen áldott!
Elvtárs, ki bárhol élsz: becsüld a munkást!
Becsüld a küzdést, — és szeresd a Pártot!

4.

...Úszott hazánk a gyilkos áradatban:
a Háború felette kenyerünk!...
Ezerkilencszáztizennyolc november:
»Elvtársak, bátrak, most! gyerünk, gyerünk!«
— s egy kis csapat, keletről, Napkeletről,
betört a fénnyel: élre állt a Párt,
s jöttek napok, hetek s a mélyből
egekbetört, ki mert: a Proletár!...
Egekbe tört!... Keserves harc volt!...
...Én gyermek voltam még... A párt, a párt
emelt a mélyből tágas napközelbe
s edzett acéllá! — S mennyi, mennyi mást!?
Ezerkilencszázötvennyolc november:
négy évtized! — s az ember-óriást
szelíd-atom röpíti végtelenbe
naprendszerek lassú csigáin át...

5.

S mostan, hogy annyiszép, szalagos-virággal,
babérkoszorúval így elébed állnak
tisztelgőn a földek, városok, a gyárak,
mit mondjon a költő, szép, szerelmes pártom?
Hisz, mi szíve mélyén gyémántban fogant meg,
szép hímes szavakban elveszti a fényét,
szép, míves szavak közt dadogva törik meg!
Mit mondjon a költő többet, ékesebbet,
mint amit a bányász érdes szava mondhat,
mint amit a munkás kérges keze nyújt át
babérkoszorúk közt, szalagos virággal,
szép szerelmes pártom, gyönyörű szívükkel,
szívükben a széles, készülő világgal:
négy évtized-érlelt, táguló világgal.
— mit mondjon a költő, mit mondhatok én így?
— Ami bennem élő: mind a tiéd volt már,
mind a tiéd volt már születésem óta,
s ami elhalt bennem: nem is volt sose tán,
nem is éltem addig, élek csak azóta,
hogy részedként élek: sejt a sejtjeid közt!
Mit mondhatnék én így? — Érc vagy: érc az öklöm,

harcolsz: harcolok hát én is mindörökkön!
építsz: tornyozom az égre gyárainkat,
munkás-álmainkra tágas házainkat,
fáradsz: friss erővel töltöm ereinket,
— kiszisták közül már minisztereinket,
professzorainkat válogatom, s holnap
ők kezdik elölről. — Minden nagynak, jónak
gyökere benned él: győzni; benned győzöm,
erőmet, hitemet jóban benned őrzöm,
botlasz: belesajdul szívemig a vérem,
ütnek: fájdalmadat sebeimen mérem,
szárnyalsz: veled szállok hajnalló egekbe,
elbuksz: megszűnnék én!... De élünk, s örökre!
— Így hát mit tehetnék pártom, mit is mondjak,
mivel köszönteném, igézetes szép nap:
születésed napját szerelmetes pártom?
Mi lenne koszorúm, mi lenne virágom,
mellyel ünnepellek, mellyel odaállok
munkásőr-ezredek gránit sorfalához
tisztelgő szívemmel?... Küldj előre bátran:
megyek én, megyek én hőseink nyomában!
— Adj parancsot: oldjam minden nép bilincsét,
adj: hogy osszam széjjel hitemet közöttük,
adj: hogy mind bitóra küldjem a gonoszát,
háborút üvöltők nyelvét, hogy kitépjem,
megyek én, megyek én! Add: hogy minden kincsét
földanyánk ölének munkáskézbe rakjam;
alkosson, teremtsen, jobbat, szebb világot,
melyben nincs fekélyes-kórság, nincsen ínség,
háború, bitófa, temető, se isten...!
S add: — hogy bírni tudjam végig ezt a harcot —
orjás hited mellé győzhetetlen kardod;
s küldj előre bátran, megyek én, megyek én
szép szerelmes pártom, ha te mögöttem vagy,
ha mi egyek vagyunk: győzöm én, bírom én!...
— S mostan, hogy annyiszép, csillagos-virággal,
babérkoszorúval mind elébed álltak
tisztelgőn a Földek, Városok, a Gyárak,
mit adhat a költő? — Legtöbbjét adom én:
benned újraszülten szívemet adom én...

(1958. november)

TÓTH BÉLA

Tercsiék

JULISKA LÁTOGATÁSA szokatlannak tűnt Tercsi előtt, mert eddig még egyszer sem szánta rá magát, hogy húgát meglátogassa. Valahogy, mióta Tercsi odahagyta a tüdejét rongáló Kenderfonót, Juliska nem jó szemmel nézett húgára. Szervezett munkás odasüllyedjen, hogy cselédnek álljon egy burzsujhoz! Ez volt a véleménye. S ez úgy ellökte egymástól a két lányt, akik különben mindenben megegyeztek, hogy hónapokig nem találkoztak. S most hogy Juliska váratlanul eljött húga látására, Tercsiből heves kíváncsiságot váltott ki. De azért nem kérdezte különösebbképpen.

Juliska meg nem sietett jövetele célját egyhamar kiteregetni.

Tercsi éppen mosogatott, Juliska meg, mintha ez a világ legtermészetesebb dolga lenne, nekigyürkőzött és szótlanul állt az asztal mellé a szép címeres tányérokat, ezüstkanalakat törülgetni, elrakosgatni.

Lassan és semmitmondóan indult közöttük a beszéd.

— Rég nem láttalak!

Tercsi nem válaszolt. Tudta, ha azt mondja ki, ami a nyelvén van, soha meg nem ismeri nővére jövetelének okát.

— Szabad vagy-e délután? — kérdezte újra Juliska. — Vasárnap van!

— Szabadnak szabad, de...

— Mit de! Eljössz velem sétálni?

— Jön a Ferkó délután — válaszolt kérlelően Tercsi.

— Á, még mindig az a hájfejű szoci hentes jár utánad?

Tercsi nagy szemeket meresztett.

— Szoci, szoci, nem bírom ezt a nagyzolást! Te talán az nem voltál? Téged talán nem azok neveltek? Nem is tudtam, hogy ilyen nagy szájuk van a szakadároknak!

Juliskának sem kellett több, már válaszra nyitotta a száját, várható volt, hogy kiabálni kezd, de csak nyelt egyet, lemondóan intett, aztán megcsendesülve kérdezte:

— Jössz velem, vagy nem?!

— Megyek hát, hogyne mennék, testvérek vagyunk, meg azért amúgy is egyek vagyunk mi, csakhát te már előbbre vagy egy pár lépéssel.

— No, jól van, csak akkor menjünk mielőbb, mert itt nemigen mondhatok semmit — suttogta és körülnézett.

— De csak a ház előtt maradjunk, mert azért Ferkót sem akarom elszalajtani.

*

FÉLÓRA MÚLVA a két nővér a ház előtt sétált. Hátukon kékpiros karmazsin kendő feszült. Kettőt-hármat is fordultak már a pirostéglás Tisza-parti iskola előtt, de szó még nem esett köztük. Ez sem volt alkalmas hely bizalmas közlésre.

A ház előtt szuronyos tengerész őr sétált, olyan fontoskodó képpel lépegetett, mintha minden, a lába alatti téglákról kellene számot adnia.

A parti könyöklő fal mellett meg a puccosan öltözött francia katonák sokasága forgolódott. Mindjárt az iskolával szemben kettő lovagló-ülésben kártyázott a falon, elzsírosodott lapjaikkal suhintottak a levegőben, rá-rábiccentve pirosturbános fejükkel az ütésekre. Minden mozdulatukra odakocódott a téglához övükbefűzött hosszú bajonettjuk. Nem sokkal messzebb tőlük, arccal a Tiszának, szintén ült közülük vagy nyolc legény, hátukat nekivetették az enyhe márciusi napnak, fodros füstölcséreket fújtak csendesen, öregesen beszélgettek érthetetlen hadi nyelvükön.

Ahogy Juliskáék mögöttük elhaladtak, stricis füttyögéssel bámultak rájuk, kettő a szakállához kapott, és valamelyik torkát köszörülve eresztett meg feltételezhetően csípős megjegyzést, mert a katonák egyszerre nevetgélni kezdtek.

A lányok nem zavartatták magukat, arcukon látszott, hogy oly távol vannak ettől az úgy látszik minden nációnál egyformán szemtelen bakahumortól, hogy figyelemre sem méltatják.

A hídláb körül kikerültek a tarka forgatagból. Juliska pillanatot sem várt, húga kendője sarkát megfogva fordult vele szembe.

— Tudod, kiket őriznek az iskolában?

Teri minden mást várt volna, csak ezt nem. Azt gondolta, majd agitálja Juliska, hogy ő is lépjen át a kommunista pártba.

— Kiket őriznek — mélázott el a kérdésen —, hát a rabokat!

— No jó, természetes, hogy rabokat. De kik ezek a rabok?! Kommunisták! A te pártod fogatta el őket! A híres Neuberger elvtárs derék tengerészei őrzik őket.

— De... hát tehetek én róla?

— Még mennyire! Hiszen éppen azért jöttem, mert tehetsz!

— Aztán mit, ha szabad tudnom?

Juliska a beleegyezésre megenyhülten fogta halkabbra hangját, aztán suttogva folytatta:

— Ismersz valakit az őrségből?

— Mind ismerem. A nagyságos asszony meg szokta vendégelni őket a konyhában.

— De beszélgetni szoktál velük?

— Szoktam, szoktam, de nem nagy kedvem van nekem jött-ment katonákkal diskurálni. Az egyik ugyan nagyon csapná a szelet, de mondtam neki néhányszor, hogy kár a gőzért!

— És?

— És, és, mit faggatsz, hát semmi! Vagy a szerelmi ügyeimre vagy kíváncsi?

— Dehogy! Csak hát éppen az kellene, hogy valamelyikkel jóba légy!

— Na, majd adna nékem Ferkó! Ajaj, csak azt tudná meg, hogy éppen te biztatsz erre, különben is nagyon az orrában vagy, mióta odahagytál bennünket. Hanem a múltkor is, ahogy éppen terigettem az udvaron, odajön az a Miska, vagy hogy hívják, az na, amelyik annyira csapná a szelet, elkezd ám repetyelni, hogy így meg úgy. Közben jött a Ferkó, mert az meg a húst szokta hordani a nagyságáéknak, mióta ilyen nehezen lehet hozzájutni. Elég az hozzá, mondom, jött Ferkó, s ahogy meglátott a katonával, rettentően elfehéredett. aztán, mikor magunkban voltunk, csak annyit mondott, ha még egyszer megudja, hát hozza a nagykést, és...

— Szamárság — nevette el magát Juliska, aztán míg Ferkót nem látták cammogó lépteivel az iskolának fordulni, csendesen megbeszéltek egyet-mást.

Akkor aztán Tercsi ment volna. De Juliska még tudni akarta:

— Szóval jössz reggel a válasszal?

Teri némán intett.

— Ha nem, hát nem, akkor más után nézünk, csak akkor álljon a szád!

AZ ÍTÉLET ÓTA a rabokra nem igen nyitottak ajtót az iskolában. Zörgetésre ugyan kiengedték őket a folyosóra, de beszélni nem lehetett a franciákkal. Ugyanis a belső őrséget a franciák adták. Lényegében nem is igen volt velük miről beszélni.

Halálos ítélete csak Hoffmannak volt, de a többiek is tudták, hogy az afrikai internálótábor egy a golyóval, amit a fáradságos utazás nélkül itt helyben szolgáltatnak ki. Hanem még legjobb kedve éppen Hoffmannak volt közöttük. Napokon át hangosan gondolkodott, maga faragta ötletein hahotázgatott: hogy mit is szólnak a szegediek, ha hozza a Napló a mennyei riportokat. A szentekről meg az angyalokról.

A többiek összesúgtak.

– Szegény Dönci megbolondult, úgy látszik! Talán jobb is neki így! Holnap viszik a siralomházba.

– Fenét viszik – dörmögött egy hang a sarokból.

– Míg Konstantinápolyból vissza nem ér a válasz, eltelik egy hét is. Hol van az még?!

– Na, na!

– A győzőknek sohasem sürgős! Mindegy azoknak, hogy ma vagy egy hét múlva. Fontos az nekik, hogy a markukban vagyunk. Bármikor kitekerhetik a nyakunkat!

Két fiú hátát összevetve ült egy szalmazsákon. Az állandó hideget ebben a kényszerű ruhátlanságban nem igen bírták egymás melegítése nélkül. Riadtan néztek a beszélgetőre.

– Hát mégis...?

– Nem remélhetünk...?

És újra erőt vett rajtuk a szomorúság, szép fiatal életük elvesztése láttán. A dörmögő melléjük telepedett.

– Nem kell azért annyira besavanyodni. Igaz, kár értetek! Kölykek vagytok még! Talán édesanyátokat is csak majd ezután ismertétek volna meg igaziból, dehát a mi életünk csak ilyen. Még kezünket is csak épp hogy megemeltük, máris idekerültünk. A börtönbe. Hiába hirdeti ajtónkon a tábla: Tanári szoba. Börtön ez! A folyosón francia patrul csattog bakancsaival, s az első jelre nyakunkra hág. Azért én azt mondom, mégis van remény! Még életünk van! A bemeszelt üvegen a Tiszát sem láthatjuk már, azért mégis csak van!

Halkabbra fogva a szót tekintett körül, s szólt:

– Udvardit nem kapták le! – Aztán huncutkásan nevetett. – Az pedig kemény legény!

*

A NEUBERGER-KÜLÖNÍTMÉNY rabőrző tagjai szabad óráikban fát vágtak az iskola udvarán. Nem volt ez muszáj munka. Dehogy volt, dehogy. Hanem hát ugyan mit meg nem tesz a jóvérű katona egy olyan nagyságának, mint az igazgatóné, aki naponta megtraktálja őket, meg aztán akinek olyan helyre cselédje van, mint a Tercsi. Mert hát lényegében, bár ugyan beszédtárgyát ez nemigen képezte, a készségeskedés fő mozgató rugója nem annyira a kupa bor, meg a pogácsa, de sokkal inkább a Tercsi volt a katonák előtt. Mert bizony nem volt éppen csúnya lány az ártatlan, mert igen szépen sütött az a bársony barna szeme, a szája is olyan rajzolatos volt, hogy bármelyik percben beharapta volna a katona piskóta helyett.

A dereka is nagyon karbakívánkozónak tűnt. Hát a lába? Azt meg mintha mintának csinálták volna valamelyik harisnyás bolt ablakába, olyan volt.

Ami azt illeti, a tengerészek se voltak éppen úgy külcsinre labancos kutyák. A tányérsapkájuk az incselkedő két kis szalaggal, a gallér a fehér csíkokkal, a harangaljú pantalló kapóssá tette viselőjüket majd minden szegedi lány előtt. Különösen, hogy ezek még magyarok is voltak. Merthát jobb volt a sok muzulmán, kiforrdult ajkú arab után csak rájuk nézni is! Pedig azok is meg-megrázták ám a gúnyát, meg szálára verték a szakállt, ha éppen hódítani akartak a szegedi szebb nem soraiban. Tudták ezt a tengerészek is. Úgy is viselkedtek. Legyeskedtek Tercsi körül, kellették, de tartották is magukat.

Hanem jól sejtette Tercsi, hogy a Miska nevű, az leginkább mellé szegődött. Az valahányszor beállított, mindig frissen volt borotválva. Rozsdás bajusza úgy a szemének volt irányozva, félni lehetett, hogy rögtön belebök. Amúgy tisztességesen viselkedett. Egészen úgy mutatta, mintha valami nagyon oltáros szándéka lenne. De azért őbelőle is csak kibújt a katona. Bár ugyan ő nem kapkodott a lány kötényе madzagja után, de hívogatta sétálni, példázgatódott előtte a táncolásról, erről-arról. De Tercsi csak a fejét rázta.

– Nem, nem, hova gondol.

Rendes lány idegen katonával! Meg aztán neki már van Ferkója is! Az se kutya ám!

– Hát akkor hogy, mint?

A katonának sürgős volna a dolog mert ugye jobb, de sokkal jobb máma egy túzok, mint holnap egy veréb. Ha katona valaki, így gondolkozik meg a vasról, amit mondanak. Arról is gondolkozik a katona. Hogy tudniillik azt meg verni kell! Egy bizonyos időben kell azt megverni. Így aztán, hogy ez a katona gondolkozik, úgy mutatja, hogy rettentően töri az agyát, Tercsi segít neki.

Mert ugye, egy leány azért kiérzi, hogy mit gondol a legény.

Mert a legény azt gondolja, hogy bizony jó lenne már kettesben is.

Mert mit ér az együttlét a világ előtt.

Mert éppen a világ nélkül kell a lány.

Tercsi segít neki. Hogy hamar is legyen, maguk is legyenek, bent se legyenek, kint se legyenek, mégis együtt legyenek.

– Hát azt hogy lehet?

– Hát mikor posztos este!

– Ühöm, nem rossz!

A katona újján számolja. Eltéveszti, de újra kezdi.

– Holnap este 10 órakor – mondja csodálkozva.

– Na, majd ottan találkozunk, de most már menjen, mert jön a nagysága!

*

NÉHÁNYAN igen szorongva várták, hogy megüsse a tizet a rác-templom órája. Ketten egy ladikban gubbasztva üldögéltek az iskola előtti parton. Csendes leskelődéssel figyelték a magashomlokú épület egyre hunyadozó ablakait.

Csak a ladik orrát simogató víztarajok lottyantak néha-néha, s a túlparti füzesekben vartyant meg egy-egy legénykedőbb kecskebéka. Különben a sötét a csöndet is ráborította a szunnyadozó városra. A kőgát aljában még két ember préselte magát a szegletbe. Minden idegszáluk feszült. Mikor a háromnegyedbe kongat az óra, már

mehetnékük van. Végre veri a négyet. De oly lassan, olyan ráérősen, úgy tűnik, mindjárt kezdheti a tizenegyet is. De a fán kucorgó figyelő még nem jelez. Miskát is felállítják. A régi őr szertartásosan adja át a posztját. A kötelmeket úgy mormolják, mint a vénasszonyok a bocsánatos bűnbe kapott penitenciát.

Aztán egy emberrel több feszül bele a csöndbe a Tisza partján. Miska is fülel. Akár az őzbak. Meg sem mozdul, csak a fejét forgatja, fülében zizzenve dobol a vér. Egész nap, mióta a lánytól ígéretet kapott, ez futkározik benne. Ma tíz órakor. Este tízkor.

A lány odaér. Tüzes, forró a lehellete. Miskának megizzad a tenyere. Erőt vesz rajta a hamar-hamar. De a lány nem siet.

— Ne éppen a sarkon! Húzódjunk egy kicsit beljebb!

Miska derékon kapja. A puska útjában van, a falhoz támasztja.

Magára rántja a lányt. Az remeg, remeg. A leveli béka hosszút pityereg a fán. Létra ágaskodik az ablakra. Fehéringes árnyak folynak le rajta. De mint a kísértetek. Zajt nem csapnak. Miska nagy bajban van a lánnyal. Ő nem így képzelte. A köpenyt is azért hozta! De ez csak taszigálja el magától.

— Nem, nem!

A ladik elindult. Suttyanva kapnak a vízben az evezők. Miska forog a lány körül, akár a nyomtató ló. Izgalma rettenetes. Azt érzi, lángol a feje. Sarkával megrúgja a puskát, a szurony negyedkört rajzol a falra. A földre esik, nagyot dörren.

A szerelmesek megremegnek. Az evezők gyorsabban kalamolnak a vízben. Az őrség csattogó bakancsokkal rohan az utcára. A csónak partnak ütődik, s valaki mélyet sóhajt.

LŐDI FERENC

Tizenkilenc parázsvöröse . . .*

*S hogy mi szél hozta erre jóapámat?
hisz békési volt, kútásó fia!
de megszerette parasztlány anyámat,
s így nem kellett az utcán hálnia...
Anyám takarta volna két kezével
és védte volna, erre esküdött...
Meggyónta néki apám egyszer éjjel:
Miskolcnál harcolt, bányászok között.*

*S innen én mondom, emlékszem a sorra,
mit újra-újra kezd, mesél ma is.
A hősi harcról kötök szót csokorba,
amely tizenkilencbe visszavisz.
A frontok kártyavárként omladoztak,
a tőke rothadt, bűzlött messzire,
s vörösen fénylő forradalmat hoztak
a magyar foglyok Keletről ide...*

* Részlet a költő 1952-ben megjelent Szeged című kötetéből.

*Olasz földön a Piave s az Alpok,
mint szomjas állat, itták be a vért.
Ó, mennyi magyar ronccsá vált, vagy halt ott
hazátlanul a puszta semmiért.
Doberdónál a fensík csupa véres,
nem törli le az idő már soha —
s a napszámos, az iparos, a béres
jajdult, hogy sorsa milyen mostoha.*

*Ki megmaradt még, — pár szál gyászlegényke —
majdnem gyerek volt mindegyik, s öreg
ránc mélyült pelyhes arcukon: bevéste
a kín önnön bús történelmüket.
Utat keresve, mely hazába vitt még,
így szédelgett apám a többivel.
A forradalmat nem látták, de hitték,
hogy egyszer tán az egükre ível.*

*Tizenkilenc parázs-vöröse izzott,
— kinek halála, kinek hajnala...
Jaj volt annak, ki Doberdóból hízott,
torkára forrott uszító szava.
Tizenkilenc, a Tizenhét szülötte,
hazát foglalt s hazára lelt a nép, —
(bár a cél, melyre puskáját sütötte,
hivalkodóan ásít még felénk.)*

*Apám szemével nézem ezt a hős kort,
— húsz éves volt, de öreg katona.
Nem mondom azt, hogy hadvezér, vagy hős volt,
nem rajta múlt, hogy nem győzött soha.
Az Alpokhoz még »törvénnyel« sorozták,
tizenkilencben önként sorba állt.
Az Alpoknál a tisztek megbotozták,
s tizenkilencben tisztje szabotált.*

*Miskolc után, hej, ment volna tovább is!
Ukrajna szélén testvér várta már,
ahogy ő mondja: »Ott várt a továris, —
közel kéklett a nagy szovjet határ«.
De árulókkal nem végzett a hű nép,
— el-elakadt a forradalmi tett,
s a kétkedőknél felhígult a hűség:
apró pénzen a tőke vette meg.*

*Hiába lőttek, — Szolnoknál is harc volt —
s majdnem olvadt az ágyú csöve már,*

de az ellenség csak tovább is marsolt:
vaktöltényt kaptak, azt küldött a gyár.
Roham rohamra nőtt, akár az átok,
mely rázúdult az árulókra ott:
vaktöltény helyett szurony éle vágott,
s a vértől szinte átforrósodott.

Hiába lőttek, özönlött a zsoldos,
melyet a tőkés áruként kapott.
— Történelmünk más árulást is hordoz:
mindig akadtak hitvány magyarok.
Siófok, Pest és Orgovány-vidéke
tanúskodnak komor tanúk gyanánt.
Lebzselők hangos, úri söpredéke
isten nevében taposta hazánk.

A népetnyúzó Horthy a Tiszába
bár fulladt volna bandástul bele.
Égett volna térdig le görbe lába,
hogy ne lett volna Szeged Szegede.
Arad felől surrantak át; a csónak
csobbant a vízen, ám a franciák
nem szóltak, később már együtt boroztak,
hogy eladhassa bitang a hazát.

S ott verték föl a Madách-iskolában
tanyájukat a nemzetgyilkosok,
és tobzódtak az öldöklési vágyban:
Horthy hat munkást agyonkínozott.
S éjjel, mikor a város némasága
oly sűrű volt, hogy szinte megfagyott,
bedobták őket a szőke Tiszába,
— tán éltek is még, nem volt mind halott.

S tivornyáztak a tiszt urak. A csárda
nekik világolt, pezsgő durrogott,
s a szép csárdásné lötty-mellét kínálta
és Horthy úr ölében kuncogott.
S onnan indultak el a Mátyás-térre,
verbúválták a keselyű-hadat...
Zadravecz páter fütyült a misére,
s két más csuhással elébük szaladt.

Olyan kövér volt s áruló a polgár,
mint másutt, s épp oly kétszínű a pap.
Kulákok száján csorghatott a zsoltár:
a nép más istent kért misék alatt.

Dózsa nevében földet kért a béres,
és sosem állt a pribékek mögé.
Lakkos csizmájuk, tudta, mért oly fényes,
mert trágyamarta-foltos az övé.

S dudáltak bár a kriptaszínű gyárak,
a termek mélyén fénytelen szemek
nézték az öklöt: titkon arra vártak,
hogy iszonyatos nagyot üssenek.
Tüdők csúcsára, mint az örlő féreg,
kenderpor kúszott irgalmatlanul,
mégsem volt munkás, aki odalépett,
hogy: — »egy kis koncért megvehet az úr!«

Szegedre szöktek a gyilkos zsiványok.
Pallóst élezve itt ütött tanyát,
ki ördöggel is bízvást cimborázott,
hogy eladhasson népet és hazát.
Zsíros parasztból gyűlt össze a horda,
s amerre lépett, özvegy, árva ritt,
férfi vért hörgött: — vérszagtól bomolva
így mocskolták be Szeged lapjait.

B. FENÁKEL JUDIT

Zsivány Pista

VARGA PISTA a mindennapos verekedések kivételével, amelyekben tekintélyes fölényt boxolt ki magának, semmiben sem tűnt ki társai közül egészen a szóbanforgó eseményekig. Hogy ezek az események mit jelentenek valójában, azt Pista nem tudta, de egy napon, mikor a tanító apja foglalkozását kérdezte, így válaszolt hangosan és szokatlanul határozottan: »agitátor«. A tanító meghökkent, majd elgondolkozott. Tudtával Varga Béla — köpcös kis ember, micisapka, hiányos fogazat — bálát hordott a kendergyárban. Dehát jobb az ilyesmit nem firtatni ezekben a zavaros időkben. Tehát nem firtatta. Pista pedig büszkén viselte az idegen szó súlyát a vállán.

A »Zsivány« melléknév akkor ragadt rá az »agitátor« fiára, amikor...

— Pista, Pistaaa! Már megint hova keveredett ez a nyavalyás kölyök? — Vargáné morfondírozott így az udvar csámpás kövezetén, ahová az anyai aggodalom kényszerítette ki, mert Pista fiát ebéd óta nem lehetett előkiabálni.

— Mit könyörög neki? Huszonötöt a fenekére az ilyen csirkefogónak! Különben vagy két órával előbb a kapu felé ódalgott. — Világosította fel az egyik szomszéd. Az asszony most már igazán megijedt. Az utcán mostanában igen bizonytalan volt a közlekedés, s ő is igyekezett reggel elintézni a bevásárlást, mert délután mindig összeverődött valami tüntetés. A gyerekeknek megtiltotta, hogy kiszaladgáljanak.

— Hol keressem? — csapkodta a tenyerét kétségbeesetten. Egy darabig a kis mellékutcákban rohangált, az ismerősöket zaklatta. Aztán visszament sírni, meg az urát szidni a konyhába. Miatta van az egész. Egy idő óta semmivel se törődik, csak a gyűlésekre szalad, cédulákkal tömi ki a zsebét, ha véletlenül otthon marad, mindjárt tele van a lakás sároslábú emberekkel, pedig beszélik az asszonyok, hogy nem lesz ennek jó vége. Most meg a gyerek is belekeveredik...

A MUNKÁSOTTHONBAN zajosan teltek a napok, mióta a tanácshatalom megalakult. Előadások, vitadélutánok, szavalóestek váltották egymást, s a nagyteremből nem lehetett kiszellőztetni a dohányszagot. A falakon mindenfelé plakátok hívták az érdeklődő tekintetet, s Pista most kezdte bánni, hogy olyan nehezen barátkozott a betűkkel. Fél órába is beletelt, amíg elolvasott egyet. Azért mégis kibetűzte, hogy szombat, vagyis ma délután Varga Béla tart előadást, »aktujális kérdésekről«. Semmi kétség, az ő apját hirdetik itt nagy betűkkel.

A teremben már küszöbig ért a hallgatóság, mikor nagynehezen befurakodott.

— Ki gyün ilyen nagy széllel? — mordult rá egy öreg munkás, akinek a reumás hátába vágta az ajtót. Fel se nézett, mint a kos, lehajtott fejjel tört előre. De az öreg beleakaszkodott a kiskabátjába.

— Nem gyereknek való hely ez. mit keresel itt?

Ijedten fordult hátra, már azt a hideg levegőt is érezte, ami pofon csapja, ahogy kipenderítik. De mindjárt elmosolyodott.

— Bódi bácsi.

Az öreg is megmutatta nagy barna szemfogát annak jeléül, hogy visszavonja a haragot. — Megint eljöttél?

— El hát.

— Meghallgatod az apád?

— Ühüm.

Valaki odaszólt, hogy álljon fel a lócára, onnan jobban lát. Egy asszony azt kérdezte, nem haragszik-e az anyja.

— Nem — hazudta gyorsan. Egész gyűrű alakult körülötte. Az »agitátor« fia — nevetgéltek az emberek. Pista meg csak forgott erre-arra, és élvezte a dicsőséget. A felnőttekről azelőtt csak azt tudta, hogy mindig dühösek valamiért, és hamar eljár a kezük. Itt azonban viccelődtek vele, vidáman nótáztak, egyszóval aranyélet volt ez.

Váratlanul megkérdezték tőle: — Aztán mondd csak, Pista, mi leszel te nagy korodban?

Gondolkozás nélkül válaszolta: politikus. Nem értette, mit hahotáznak ezen az egyszerű és magától értetődő elhatározáson. Csak akkor szontyolodott el, mikor a kérdező azzal szegte kedvét, hogy »de annak ám sok iskolát köll végezni«.

ELŐLRŐL PISSZEGNI KEZDTEK. Pista egy postásgallért látott a színpadon.

— Üdvözöljük az elvtársakat, abból az alkalomból...

— Bódi bácsi — bökdöste az öreget — és apa, elmarad az előadás?

Végre meglátta az apját is. Érdekes, otthon se tűnt fel, hogy nagyon magas lenne, még a bátyja is dicsekedett, hogy túlnőtte az apját.

Itt meg... Pista hunyorított, a fejét csóválta. Különös.

És a hangja is. Anya szerint, apa rekedten beszél a sok cigarettától. De itt valahogy ez a rekedtség is eltűnt. Az a sok ember a nézőtéren, mind kisebb volt nála. Még Bicskei is, a nagy verekedő. És mindenki ráfigyelt.

Bódi bácsi a füléhez tette a tenyerét, úgy hallgatta.

»Nemzetközi helyzet«, »a kommün világraszóló győzelme«, »kommunista helytállás«. Egyszer bele is kiabált:

— Jól van Béla, ezt megadtad nekik!

Főleg az ellenségről volt szó. Pista nem ismerte pontosan ezt az ellenséget, mert mostanában még a háziúr is olyan mézes-mázos hozzájuk, hogy anya azt mondta: »egész meglágyult ez a Pálfi úr«. Igaz, apa nem hihetett ebben a lágyulásban, mert csak legyintett: »megfojtana egy kanál vízben, csak tehetné«. De úgy közelebbről nem beszélt itt Pálfi úrról.

Pistának zúgott a feje a sok beszédtől, meg a nagy büszkeségtől, amit az apja miatt érzett. Aztán vége lett az előadásnak, Varga Béla leült, s az emberek akkora tapsba kezdtek, hogy Pista belepirult a gyönyörűségbe. Bódi bácsi megrángatta a fülét, nála mindig ilyen volt a kedveskedés.

— Nem buta ember az apád, jól odamondott a szociknak.

Most már mások is beszéltek a nézőtérről. De Pista elégtétellel állapította meg, hogy egyiknek se tapsoltak annyira, mint az ő apjának.

Mikor mindenki felállt, és a »Fel, fel ti rabjai a földnek« kezdetű dalt énekelték, persze Pista is, akkor érkezett meg az anyja.

Jött testesen, szuszogva, dühtől vörösen, aztán meglátta lelkesen danoló fiát a lóca tetején.

— Hü, az apád... — lélegzett föl egy jóízű káromkodásban. De nem hagyott magának időt az örömre.

— Mit keresel itt, te nyavalyás?! Nem megmondtam százszor, hogy ki ne mozdulj az udvarból? Az apádnak sincs annyi esze, hogy haza zavarjon, meg maguk is, ennyi felnőtt, elnézik maguk között ezt a gyereket! Én meg beszaladom a várost utánad, mint az utolsó utcacsavargó, se szó, se beszéd, de máma megtanulod... — s a nagy szópergést a kezével akarta nyomatékosabbá tenni. Bódi bácsi a gyerek elé bicegett.

— Jól van, Vargáné, magának se árt egy kis testmozgás — és hunyorogva hozzátette: — Hadd tanuljon a gyerek, úgyis politikus akar lenni. Bár a többi is itt tanulta volna.

Varga Béla csak akkor figyelt fel a jelenetre. Eddig a szereplés izgalma, meg a hozzászólások foglalták el. Nem szólt közbe, hiszen annyi prókátora akadt a fiának, a legszigorúbb bíróság is megrendült volna ennyi védőbeszédtől.

HANEM AMIKOR HAZAFELÉ mentek, csak nem fért bele a dicsekvés.

— Hát azért nagy zsivány ez a Pista.

— Az biztos — helyeselt Bódi bácsi — nagy zsivány. — De azért... — nem folytatta, még elbízná magát ez a Varga Béla, inkább még egyszer elismételte:

— Az az egy biztos, nagy zsivány.

SIKLÓS JÁNOS

A vacsora

Nyár utóján, hűvösbe forduló estén a család behúzódott a szobába. Igaz, hogy ez a szoba »összkomfortos« volt. Itt főztek konyha helyett, fürösztötték az apróságot és itt háltak, meg mentek dolgukra télen a kisebbek. Irigyelni való összkomfortos kényelem...

Nagy István, a családfő, nagy gondokban volt, mivelhogy kifogyott a türelemből, meg a tétlen-unalomból, úgy határozott: elmegy ügynöknek. A Kolauch-hoz, facsemetével házalni. Mára aztán odáig jutottak az egyezkedéssel, hogy István, a munkanélküli bognársegéd, aláírta az alkalmaztatási szerződést, kézhez kapta az induláshoz szükséges vékony útielőleget: a húsz pengőt.

A gyerekek zsivajgása nem háborgatta Nagy Istvánt. Úgy ült a lóca sarkán, mintha nem is a családba tartoznék. Ha a kisebbek mégis a nyakába csimpajgóztak, ahogyan megszokták azelőtt is, István szigorúan rájuk röccsentett, a sok közül a szemtelenebbjeinek ledér popsijára hányt egy pár apai eligazítást, sütőlapátnyi tenyerével. A rendreutasítottak vinnyogva szipogtak, a nagyobbak meg betapasztották szájukat, erőlködve nyomták vissza a kárörömtől kitörni készülő nevetést. Huncut szemük felcsillant, leplezetlenül nevetett, de apjuk erre nem ügyelt.

Nem látták még ilyen nagy gondban a »fattert«. Nem is értették. Mi lehet az oka annak, hogy a vidám, nyomorúságból is viccet gyártó apjuk most olyan, mint a megátalkodott kegyetlenség ülő szobra. Ráhagyták... megpróbálkoztak magukkal foglalatoskodni. Csöndesen egy rakásra verődtek a másik lócán, a két nagyobb meg elódalgott Horváth Misáékhoz, beszélgetést hallgatni. A Manca — harmadik elemista, bágyadt penészvirág — volt minden játék kieszelője otthon. Meg aztán a házimunkák szorgos kis cselédje, mert Nagy Istvánné a városban nagyobb helyeken iparkodott eleget tenni.

— Játsszuk le azt, hogyan ébred Palika reggelenként — adta meg most is a zajtalan játék mikéntjét.

— Jó, jó, Palika lesz a színész — suttogták a többiek —, úgy játssza, ahogyan reggelenként csinálja.

Palika, fiúban a legkisebb, a fehérre meszelt falnak támaszkodva ült a lóca közepén, bal kezében kis rongyot szorongatott, jobbjának hüvelykujját szopta. Kevés beszédű, fejletlen, ötesztendős kisfiú, viaszsárga arcából két nagy, szürke szeme befelé élő, mindent megértő, és csöndesen elraktározó gyerek benyomását keltette. Magán viselte születésének, rövidke életének beteg vonásait.

— Na, Palikám, játsszuk el, hogyan keltél ma reggel is — unszolták a többiek.

— Nem..., mert kinevettek... — mondta, s visszadugta hüvelykujját, és figyelmesen nézte a többieket.

A könyörgés nem használt. Palika nem mozdult. Tanácstalanság lett úrrá a gyerekek között, de Manca feltalálta magát és Pankának mondta:

— Pankám, mutasd meg te. És Palika majd megmondja, hogy jól csináltad-e? Pankát kétszer sem kellett kérni.

— Na, vigyázzatok, engedjetek lefeküdni!

A többiek körülülték a lócát, a középen Panka feküdt becsukott szemmel, mintha aludna.

Azután lassan nyújtózkodott egyet-kettőt, kinyitotta a szemét, kis ideig körülnézett, majd megszólalt. Palika feszült figyelemmel kísérte alig egy évvel idősebb nővérének mozdulatait.

— Apa itthon van? — kérdezte az utánozó kislány.

— Nincs — hangzott a szokásos felelet.

— Hol van?

— Munka után.

— Hát anya?

— Az sincs itthon.

— Dolgozni ment?

— Igen.

— Van kenyér?

— Nincs!

— Semennyi se?

— Semennyi se.

— Hát rossz kabát?

— Az sincs.

— Hát dunsztosüveg?

— Az sincs.

— Nincs semmi eladni való?

— Nincs!

— Brü-hü-hü-hü... Szie-ii-ii!

— Na, ne sírjál, Palikám... Majd lesz. Megsegít bennünket a jó isten... — vígasztalta Manca az ügyesen színészkedő kislányt, ahogyan öccsét volt szokás.

Már-már nevetésbe robbant volna a nyomorúság, amikor felhangzott keservesen, nagyon fájdalmasan a kis Palika zokogása.

— Ne keseregj, te kis csacsi, hát ez csak játék volt. Nem akartunk csúfolni. Ugyan, te kis buta.

— Nem azért sírok...

— Hát miért? Áruld el?

— Nem mondok semmit.

— Na, mondjad már.

— Bizosan eszébe jutott, hogy éhes és nem vacsorázunk — szólt közbe a csípős nyelvű, eszes Panka.

— Igen. Nagyonn-é-hes-va-a-gyok, ni-ii-ncs en-nii-va-ló — sírta és mondta szaggatottan a játék kiváltotta valóságot.

Valamennyien éhesek voltak és egyszerre mindannyian érezni kezdték üres gyomrukat.

— Én is nagyon éhes vagyok — mondta Sanyika.

— Én is, de mit csináljunk, talán anyuka majd hoz valamit — vigasztalta a kisebbeket Manca.

— De mikor jön az még, máma nagytakarítás van az úréknál.

— Tudjátok, egyszer anya nagyon szépet mesélt — próbált rendet teremteni okosan Manca. — Régen, nagyon régen, amikor még mi nem is voltunk a világon, volt egyszer egy olyan élet, amikor minden ember jóllakhatott. A szegényeknek is.

Tudjátok, az történt, hogy akinek sok szobája volt — tizenkettő, annyi, mint az úréknak —, attól elvették, és csak annyit hagytak meg neki, amennyiben elfért. A többit meg odaadták olyanoknak, mint a Szabóék, Baloghék, meg Árendásék, Katonáék... A szegények bementek a palotákba, szép padlós szobákba, és úgy éltek ott, mint az urak.

— Tizenkilenc, tizenkilenc, az volt a miénk — ezt mondogatta anya, amikor szomorúságban voltunk.

— Minket miért nem mondtál? Nekünk nem járna olyan ház, mint a Szabóéknak, meg a Baloghéknak? — kérdezte közben a hegyeseszű Panka.

— Járna... csak.

— Hát akkor minket is mondjál hozzá.

— Jó.

— És aztán — folytatta a sápadt, barna hajú kislány — mindenki azt ehetett, amit akart. A szegények lettek a gazdagok, a gazdagok meg a szegények. Cukrászdába jártak, meg fehér kenyeret, kolbászt, meg sülthúsokat ettek akkor. Mákoskalácsot, meg mazsolást sütöttek minden héten. Új cipőben jártak, új ruhában az iskolások, meg az óvodások.

Nagy István zajosan emelkedett fel a lócáról. A gyerekek megszeppentek, egészen elfelejtették szótlan apjuk jelenlétét. Meggyújtotta a lámpát, sárga fénnyel és petróleumszaggal telt meg a szoba. A bútorok érdekesen sötét színűre változtak. A három lóca olyannak tűnt, mint három ébenfakoporsó alsó része. A barna szekrény meg egészen újnak látszott a halvány lámpafényben. A kis vaskályha csövének nagy árnyéka rajzolódott a falra. A saroklóca mögötti falon a hat gyerek feje idomtalan árnyakat rajzolt, izegtek-mozogtak ezek a fejek, ahogyan megkívánta a játék.

— Én, tudjátok, mit szeretnék?

— Mit? — kérdezték Pankától a többiek.

— Legelőször is egy nagy-nagy fehér kenyeret és egy tepsi sült húst, amilyent egyszer anyuka sütött, tudjátok, amikor Gézát inasnak adtuk Kiskúnmajsára. Meg mákoskalácsot és krémeseket, olyanokat, amilyeneket egyszer a Stefánia melletti cukrászdában láttunk az ablakban, amikor a klinikára mentünk vizsgálatra.

Következtek a kívánságok, ennivaló, ruha, naív okoskodással, mindegyik kívánságnak a középpontjában: fehér kenyér, sülthús, meg mákoskalács.

Nagy István a megviselt asztalra támaszkodva nézte a gyereket. Sokáig, szótlanul, bódultan. Az élet igazságtalanságát és kilátástalanságát látta összesűrűsödve ebben a kis városszéli vityillóban.

»Családapa vagyok« — futkostak benne megbolydult érzéseinek súlyos gondolatai — »és előttem mennek veszendőbe a gyermekeim. Kenyeret, ennivalót kérnek. Vergődnek éhen, mint a rossz gazda malacai, s én, mint egy kiszáradt fa, állok, süket fülekkel, buta ürességgel. Mit adjak nekik?... honnan vegyek pénzt a megélhetésre.«

Állt magábaszakadva, nem hallotta a játékot, amelyben az élet rettenetes panasza hullámzott, apró gyermekek vértelen szájából. Nézte a lámpát, érdekesen mozgó lángját, amely körül most apró tündérek sorakoztak a láng körül, a cilinderen belül — szép táncot jártak szivárvány színű ruhájukban. Nevető, csilingelő kacagású úri tündérek. Jóllakottak, szép, pirosarcúak.

Egy szürkeruhás ember lépett le a lámpabél égő kanócából és feléje fordult.

— Maga elmehet, priuszos egyének az én gyáramban nem kellenek. Kérjen kenyeret azoktól, akiket tizenkilencben szolgált... takarodjon...

Megjelent előtte a tízesztendei eset, újra látta magát görnyedten, megalázottan kijönni a gyárkapun, — ahová többé nincs visszaút. Azóta alig keresett, a gyerekek meg jöttek, egymás után jöttek.

Réveteg tekintete a kékszínű húszpengősre tévedt. Jövő munkájának előlegére. Holnap már indul: Kevermes, Kunágota, Battonya. Gyümölcsfacsemetéket árul. S ezek itt maradnak... a teremtőisten szabad prédájára, meghalni. Miért is kínozza őket. Talán jobb lenne elpusztítani valamennyit és befejezni az életet. Becsukódna tíz élet után az ajtó, tíz kincstári koporsót vinnének. Egy munkáscsalád tragédiájáról cikkezne a világ.

Észre sem vette, hogy már régen gyermekein nyugszik a tekintete, szúrós szeme, mozdulatlan némasága. Ijesztő csönd van körülötte. A megrettent gyerekek még nem látták apjukat ilyen különösnek. Valami nyomasztó, baljóslatú végzet telepedett a városszéli kis szobára.

— Apukám, rosszul van? — kérdezte ijedt cérnahangon a kis Palika.

Nagy István felrezzent súlyos gondolataiból. Hat sápadt, éhes arc meredt rá. Elöntötte a forróság, mélységes szánalom szakadt rá és lángyan, réveteg hangon válaszolt:

— Mancám, kislányom. Fektesd le a gyerekeket, elmegyek anyátok elébe.

Elvette az asztalról a húszpengőst, s szó nélkül kifordult az ajtón, a színben matatott egy kis ideig, azután kopogós léptekkel elment.

A félelem, és bizonytalanság feltámadása szó nélküli engedelmességet idézett elő a gyerekekben. Nem civódtak Mancával. A két nagyobb fiú is előkerült. Elmondták nekik, hogy apjuk milyen furcsán viselkedett. Mennyire megijedtek.

— Buták vagytok, diliskedtek — nyugtatta meg őket a tizenöt éves Zoli.

Itthon a legidősebb fiú magabiztos hangja kicsit enyhítette a felzaklatott gyereklelkeket. Felengedett a megnyomorodott hangulat.

— Te, Manca, milyen élet volt az, amiről anya mesélt neked? Miért volt akkor a szegényeknek jó sorsuk? — kérdezte lámpaoltás után a kíváncsiskodó Panka.

— Azt kommünnek hívták, de ezt a szót ne mondjátok ki, mert apukát elviszi a rendőrség.

Tovább nem beszélgettek. Egy újabb érthetetlenség ereszkedett rájuk. Elcsendesedtek. Talán arról álmodtak, hogy sülthús, meg fehér kenyér, meg mákoskalács a vacsora, holnap pedig szép, új ruhában járnak az utcákon, s már nem is szegények.

Nagy István és a felesége sokáig álltak az újságnyi ablak törött szeménél. Hallgatóztak. Egészségesen alvó gyermeklégzést lehelt a szoba. A várható boldogságtól olyan hangosan vert a szívük, hogy hallani vélték.

Csöndesen húzta el a reteszt Nagy István egy rossz kés élével. Meggyújtotta a lámpát. Egymás után pakolták le az asztalra: a három darab kétkilós zsemlyeveknit, hosszú szál kolbászokat, egy tányérra a főtt húst, disznósajtot, a másikra meg a töpörtyűt. Középen helyezték el vastag papírt, rajta: húsz krémes. Az asztal sarkára tették a kis piros fazekat, Nagyné vacsoráját.

— A főtt ételt megetetem a kicsikkel — súgta az asszony.

Amikor szépen elrendezték mindent, Nagy István gyöngéd-kérős hangon költögette az alvókat.

– Gyerekek, gyerekek, keljetek fel vacsorázni.

Többször nem ismételte. Fáradt, fehér arcok emelkedtek fel a lócákról. Álmos, pislogó, érthetetlen tekintetek bámulták az asztalt.

– Na, gyertek, drága kis gyerekeim – hívogatta anyjuk, s közben nem tudott megbírkózni a feltörő könnyeivel.

Az álom lassan felengedett, helyet adott az értelemnek, amely az éhes gyomrot azonnal az asztalhoz láncolta. Egymás után ugráltak az asztalhoz.

Palika nézte a többieket, némán szopta hüvelykujját. Nem értette meg, mi történt. A lefekvés előtti szép mesék története és a Manca megjegyzése keveredhetett fejében, mert bizonytalanul kédezte meg:

– Mi az, kommün van?

– Micsoda butaságot beszél ez a gyerek! – szólt keményen Nagy István.

Lázasan-örömködő tekintetét a petróleumlámpa körül mosolygó, össze-vissza imbolygó és fecsegő gyermekein pihentette. Talán soha nem érezte magát ilyen nagyszerűen, mint most, sáskaétvágyú gyermekei között. Észrevétlenül az ajtó felé fordult, krákogott, erőltetetten...

– Most már jöjjön akármi... Kollauch és a rendőr... Megvacsoráztattam a gyermekeimet – sustorogta, mintegy leszámolva a gyümölcsfacsemete-ügynökséggel és minden következménnyel, amiről tudta előre: nem kerülheti el, becsukódik mögötte a vasajtó.

PAPP LAJOS

Így kezdődött

Láttál-e piros őszirózsát,
Isonzo rokkant katonáit?
Sebük, fegyverük visszahozták:
Hogy soha többet katonásdit.

A sebeiket visszahozták.
Jöttek magukat megutálva.
Hogy gyilkoltak, hogy elorozták
A másiktól – s az élet drága.

Jöttek a vértől keseredve,
Gyűlölettel nehéz szívükben.
Erős jánosok régi kedve
Hősi halált halt – pergőtűzben.

A kövekkel takart komára
Gondoltak és: hej, uramisten!
Hogy hány özvegy és mennyi árva.
Csak hazajussunk élve innen.

A fegyverüket visszahozták,
S a levelet a zubbonyzsebben:
»Nincs zsír, nincs kenyér, a szalonnát –
Gyere haza – még félretettem,

A gyerekek is nagyon várnak
Ketten, jaj, mert Pisti... szegényke,
Gyere haza – fáj még a hátad?
Jaj, azt se tudom, hol vagy élsz-e.

Mi lesz velünk, ha beáll a tél?
Se tüzelő, se krumpli, semmi.
Gyere haza – az embert, ha kér,
Kilökik – és már nincs mit enni.«

Puskával jöttek, de mezítláb.
Az intéző úr kedvesebb lett.
Sápadt volt és jóságos inkább,
S a nagyságáék Pestre mentek.

Az ágyúkat is visszahozták:
Kellhet majd az még egyre-másra.
Daloltak és a halott ország
Készen állt a föltámadásra.

Így kezdődött, negyvenegy éve,
Ezerkilencszáztizennyolcban
Őszirózsával, hófehérrel.
Mégis vörösen, bátran, jobban.

»A vén bakancs nem a halálba tart,
De a szabadság szent útjára majd.

A hátizsákkal dobjátok le mind,
A szolgaság és szégyen terheit.«

DÉR ENDRE

Hívatlan vendégek

(Kísértetjárás volt nálunk tizenkilenc tavaszának egyik éjszakáján.)

Meséli anyám: apád akkoriban Szolnok körül verekedett a burzsujokkal. Hárman voltunk csak otthon. Nagyapád, nagyanyád, s én. Na, meg a két apró gyerek. Előbb a kapun dörömböltek a »kísértetek«, úgy éjféltájban. Mire kiszaladtam, addigra már átrúgták a kórókerítést. Ketten jöttek, tisztán láttam megvillanó mundérjukat a holdvilágnál. Perdültem befelé, akár a szél. Odabent ágyból-kászolódott nagyapád már ügyködött: »szent könyveit« kotorászta ki az ágy alól s dobálta sebesen az asztalfiókba.

— Istenem! András! — markolászta kétségbeesetten kibontott ősz haját nagyanyád. — Meg ne bolondulj már végleg. Épp az asztalfiókba kell azt behajigálni?

Nagyapád nem hallgatott rá. Mire a hivatlan vendégek bedöndültek a szobába, még világosságot is sercintett nagy-készségesen.

De hát a román király katonái nem hatódtak meg túlságosan az előzékenységtől. Egyszerre kiáltottak rá, szinte vezényszóra csattant a hangjuk:

— Bolseviki?! Bolseviki?!

S a puskát nekiszegezték a mellének. Nagyanyád feljajdult. A gyerekek sírtak. Nagyapád meg akkorát nevetett, hogy zengett a kis szoba bele:

— Ördögötök van! Most az egyszer eltaláltátok — mondta szlovákul.

Persze nem értették az atyafiak. Azt gondolták, jó tréfának vette szavukat nagyapád, aki nyilván gyanún felülinek érzi magát.

Még parolát is nyújtott nagyapa. Aztán leültette őket az asztalhoz, ahol a »szent könyvek« lapultak. Egy kis pálinka is akadt. Én a szomszédból kölcsönhoztam egy jó-cupák szalonnát. Lupsán bácsit is előkerítettem a negyedik portáról, mint alkalmi tolmácsot. Negyedóra múlva nagyapád már tüzesen magyarázott a falatozó katonáknak. Hogy az egyik szegény ember ne irtsa a másik szegény embert, akármilyen anya szülte is amazt.

Nagyot nevetett ezen a pálinkától veresedő dagadtabb. Fejcsóválva fenyegette nagyapádat:

— Bolseviki, bolseviki!

Márminthogy, mégiscsak bűzlik kicsit a dolog... Fel is kecmeredtek egyszerre mind a ketten, mintha parancsszóra. S minden zeget, zugot felpiszkáltak, az ágy alját, az összes motyónkat, még a kiskertbe is kimentek s gyújtó világánál fürkészték a földet a derengésben.

Aztán mégis visszaültek s megnyugodva húzták be a maradék italt. Elcammogtak később, mire a hajnal hasadt.

Nagyapád meg elkomolyodva lépkedett vissza az asztalhoz. Kihúzta az egyik könyvet, amelyen a bakák falatoztak.

— Istenem, András! — szörnyülködött nagyanyád. — Tedd vissza azt az átkot, dobd a tűzbe, mert visszajönnek!

Nagyapád felütötte a könyvecskét. Mintha sosem látta volna, mohón olvasott bele szemmel. Pedig szinte kívülről tudta már az egészet, kivált a kezdő szavakat: »Kísértet járja be Európát... a kommunizmus kísértete.«

JEGYZETEK

A kötet anyagának jelentős többségét a *Délmagyarország*, a *Szegedi Napló*, a *Szegedi Vörös Újság*, *Szeged és Vidéke* 1918 és 1919-es évfolyamaiból és a *Tűz* című irodalmi folyóiratból vettük át.

A kortárs írók műveinek csoportosításánál nem követtük szorosan az írások megjelenésének időrendjét és az alkotásokat sem választottuk szét szerzők szerint, hanem azokat az élet és az írók eszmei, művészi fejlődésének, egy-egy szakaszának megfelelően csoportosítottuk. A mai szerzők írásai sorrendjének kialakításánál is a művek tematikai sorrendjét igyekeztünk követni.

Az annak idején névtelenül megjelent írások szerzőségét — felhasználva Vajda László Móra Ferenccel és Péter László Juhász Gyulával kapcsolatos irodalomtörténeti kutatásait — stíluskritikai és tartalmi elemzések alapján állapítottuk meg.

MAGYARÁZATOK A MŰVEKHEZ

Hiszek az emberben. (5. oldal) *Szegedi Napló, 1918. december 25. Móra* Ferenc az őszirózsás forradalom után sokoldalú aktív közéleti tevékenységet folytatott. Leginkább a Radikális Párt előadójaként lépett fel, de szerepelt más szervezetek rendezvényein is. 1918 december 22-én a Szociáldemokrata Párt szabadság ünnepén ő tartotta a megnyitó beszédet. Ennek a szövege jelent meg a *Szegedi Napló* 1918 karácsonyi számában *Hiszek az emberben* címmel. A cikket az emberbe és a haladásba, a forradalom jövőjébe vetett mély meggyőződéses hit hatja át. Móra forradalmi humanizmusának bensőséges hitvallása.

Hazafiság. (7. oldal) *Szegedi Napló, 1918. július 12.* Vezércikk. Aláírás nélkül. Szerzőséget Vajda László közlése alapján adjuk.

Magyar nyár 1918. (8. oldal) *A Világ, 1918. aug. 25.* A költő a már négyéve tartó imperialista háború tüzében a pipacsot égető, lángoló, de még lustán szunnyadó magyar nyárban bátor hangon az érlelődő forradalmat idézi.

Forradalmár. (9. oldal) *Délmagyarország, 1918. május 1.* A vers jelentőségét az eszmei mondanivalón és a művészi erőn túl a megjelenési idő is nagymértékben növeli.

Felelősség. (10. old.) *Szegedi Napló, 1919. febr. 26.* Vezércikk. Aláírás nélkül. Tartalmi mondanivalója *Móra* korábbi írásainak gondolatmenetébe illeszkedik és stilusa, stilfordulatai, visszatérő kifejezések is egyértelműen Móra szerzőségét bizonyítják.

Balalajka. (11. oldal) *Délmagyarország, 1919. márc. 9.* Az ajánlásban — Orosz testvéremnek 1917 — *Péter* László, Juhász Gyula kutató szerint az évszám téves és nem 1917, hanem 1918, mert az adatok szerint a költő ekkor írta a verset.

Obsit. (11. oldal) *Délmagyarország, 1918. november 14.* A vers hatodik szakasza Paku szerint így volt:

Kimult az ágyú s boldog ég alatt
lesz újra hívó falusi harang.

Új hit. (12. oldal) *Délmagyarország, 1919. márc. 9.* Ez az írás egyik legszebb megnyilvánulása *Juhász* Gyula állásfoglalásának. Világosan látja az új hit, a szegények vallásának, a kommunizmus eszméinek eljövendő diadalát. Jóllehet Wilsonék még útjában állnak és menteni akarják a menthetőt, de a „két világ összecsapásából" a „két világnézet küzdelméből" számára már nem kétséges az új győzelme. A költő tisztán látja, hogy a „világtörténelem új fejezete kezdődik" és „az iniciálé nem latin betű, se gót, hanem cirill."

1919. (13. oldal) *Délmagyarország, 1919. január 1.* Vezércikk. A költő a forradalmat hozó új esztendőt üdvözli, ezért méri 1919-et 1848-hoz és 1789-hez, a nagy forradalmi évekhez. Itt még Wilsont Lenin mellé állítja, mert Wilsonnak a „nyugati demokrácia" és a „haladás" demagóg köntösébe bújtatott elvei még nem lepleződtek le.

A nagy ijedtség hiteles története. (15. oldal) *Tűz, II. évf. 10. sz. (1919. március 15.)* B. L. aláírás *Bibó* Lajos írói álneve volt. A cikkben Bibó Lajos a szegedi munkásság márciusi nagy tüntetését írja le. Szerző az eseményeket a kívülálló, megriadt polgár szemével nézi, de így is kitűnik, hogy a munkásság többsége már nem követi a burzsoáziát kiszolgáló jobboldali szociáldemokrata vezetőket, hanem a Kommunista Párt mögé sorakozik fel.

Spartacus. (16. oldal) *Délmagyarország, 1919. január 18.* Vezércikk. Név nélkül. Spartacus római rabszolga, aki i. e. 73-ban a rabszolgák és gladiátorok hatalmas felkelését vezette. Róla nevezték el a német baloldali szocialisták szervezetét *Spartacus Szövetségnek.* Később ebből a szervezetből nőtt ki Németország Kommunista Pártja. A Spartacus Szövetség vezette a német proletariátus 1919-es hősi felkelését. Ebben a harcban esett el Karl *Liebknecht* és Róza *Luxemburg* is. Juhász Gyula az ő emléküknek áldoz ezzel a cikkel. Azt vallja, hogy Liebknecht és Róza Luxemburg „valódi hősők voltak," akik „érettünk estek el és a jövendőért, az Emberért", hogy az ember „egészen szabad és boldog legyen".

Vendée. (19. oldal) *Délmagyarország, 1919. február 12.* Vezércikk. Franciaország egy megyéje Vendée. Lakóinak többsége erős klerikális befolyás alatt álló konzervatív parasztból áll. A francia forradalom idején ebből a megyéből nagy ellenforradalmi lázadás indult ki, melyet 1796-ban vertek le. Juhász Gyula cikkében erre a vendéei ellenforradalomra céloz. A cikk a forradalom féltésének és a forradalmi éberségnek szép megnyilvánulása. A költő kitűnő politikai éleslátása észre veszi, hogy a munkás-paraszt szövetség elhanyagolása a parasztság tömegeit az ellenforradalom karjaiba sodorhatja, és forradalmunkat így egy magyar Vendée fenyegeti. Ezért türelmetlenül sürgeti a parasztság megszervezését és felvilágosítását.

A Ferenc József alap. (20. oldal) *Szegedi Napló, 1919. március 9.* A cikk a *Mától-holnapra* című rovatban jelent meg *csipke* aláírással. Ez Móra Ferenc egyik írói álneve volt. A cikkben a szerző a Ferenc József szoborra összegyűjtött pénzből a szegedi Dózsa György szobor felállítását javasolja. Az írásban különösen a javaslat indokolása figyelemre méltó.

Dózsa György emléke. (21. oldal) *La Hongrie Republicaine,* (Magyar Köztársaság) *1919. március 14.* A cikk francia nyelven jelent meg. Móra Ferenc ebben is a Ferenc József alapból a Dózsa szobor felállításának gondolatát népszerűsíti. La Hongrie Républicaine francia nyelvű szegedi politikai, irodalmi, művészeti, közgazdasági hetilap volt. 1919. január 8. és március 21. között tizenegy száma jelent meg. Céljául a francia katonáknak és közvetítésükkel a francia közvélemény rokonszenvének megnyerését tűzte ki.

Tegnap, holnap. (24. oldal) *Délmagyarország, 1919. április 9.* Eredeti címe: Ritmusok 2.

Lenin országának egyik fia. (25. oldal) *Tűz, 1918. december 21.* Szalay János cikkét *Belocerkovszky* Antal kommunista orosz hadifogoly védelmében írta, aki a fogság évei alatt jól megtanult magyarul és részt vett Szegeden a Kommunista Párt megszervezésében. Belocerkovszky tollal is küzdött a párt igazságáért. Egy cikkében élesen elítélte a polgári radikálisok burzsoáziát mentő politikáját. Az írás körül heves sajtóvita támadt. Erre a vitára reagált *Szalay* János is.

Gorkij üzenete. (26. oldal) *Délmagyarország, 1919. ápr. 2.* Vezércikk. Név nélkül. Gorkij március 30-án a következőket táviratozta *Kun* Bélának; „Szívből üdvözlünk benneteket. Új élet virrad ránk, példátokat rövidesen az egész világ követni fogja." *Juhász* Gyula erre reagál publicisztikájának legremekebb írásában.

A munkásság nélkül. (27. oldal) *Délmagyarország. 1919. május 17.* Szegeden a francia imperialisták már március 27-én megdöntötték a proletárdiktatúrát. A város a szervezkedő ellenforradalom bázisa lett. Az utcákon megjelentek a fegyveres tiszti különítmények, amelyek a francia segédlettel mindenek előtt a szegedi munkások ellenállását akarták megtörni. Cikkében *Juhász* Gyula ez ellen tiltakozik és bátor hangon a munkások védelmére kel.

A munkásotthon homlokára. (30. oldal) *Délmagyarország, 1919. július 15.* A szegedi munkások tiltakozó sztrájkja miatt a franciák az ellenforradalmi kormány követelésére bezárták a Berlini körúti munkásotthont. A munkások erélyes fellépésére kénytelenek voltak azonban újra megnyitni. Ekkor az otthonban kis ünnepséget rendeztek, s a költő erre az alkalomra írta versét, mely az ellenforradalom erősödő terrorja közepette Juhász Gyula újabb vallomástétele volt a munkások ügye mellett.

Szegedi proletár éneke. (30. oldal) *Szegedi Vörös Újság, 1919. április 12.* A vers megírásának ideje egyben megértésének kulcsa. Április 12-re ugyanis a szegedi ellenforradalom már győzött és megkezdte a Tanácsköztársaság vívmányainak felszámolását. Ez a valóság sűrűsödik lírává *Sípos* Iván versében.

Szegény katona. (32. oldal) *Délmagyarország, 1919. október 21.* Az ellenforradalom idején *Bóka* László szerint kéziratban is terjesztették, s Pozsonyban egy alkalommal Bóka is hallotta, bár a költő neve említése nélkül *Vörös katona* címmel szavalni. Akkor a negyedik versszakát ezzel a szöveggel adták elő:

Tizenhét őszén fogságba került,
De forradalom gyúlt föl a rabságban
És tudta, ha hazakerül
Nem lesz hazátlan.

NEVEK, KIFEJEZÉSEK MAGYARÁZATA

Barbusse, Henry. (1875—1935) Jeles francia író. A háború ellenes *Tűz* c. regényével az egész világon ismertté tette nevét. Közel került a munkásmozgalomhoz, kapcsolatai voltak a Francia Kommunista Párttal, lelkesen köszöntötte a Szovjetunió létrejöttét.

Báthory Erzsébet. (XVII. század.) Kegyetlen, gonosztevő úrnő. Abban a babonás hiedelemben, hogy az embervérben való fürdés a női szépséget emeli, hiúságának 600 leányt áldozott fel. Jellemző a nemesi igazságszolgáltatásra, hogy ezért őt csak várfogságra ítélték, de a közreműködő két komornát tűz általi halálra, komornyikját pedig fejvesztésre.

Bibó Lajos. 1890-ben Hódmezővásárhelyen született. Író és hírlapíró. Szegeden kezdte újságírói munkásságát. Szerkesztője volt a *Tűz* című folyóiratnak. Színdarabjait a Nemzeti Színház többször játszotta. Paraszttémájú regényeivel a népies írók polgári szárnyához kapcsolódott. Jelenleg szülővárosában él.

Brunó, Giordano. (1558—1600) Az olasz filozófia kiemelkedő alakja. Sokoldalú tudós. Az egyház idealista, dogmatikus filozófiai rendszerétől a skolasztikától eltávolodva, a szabad gondolkodás és a materializmus korai úttörője volt. Az inkvizíció máglyán megégette nézeteiért és munkásságáért.

Chénier, André. (1762—1794) A XVIII. szd. egyik legismertebb francia lírikusa. 1794-ben, a francia forradalom idején királypárti tevékenysége miatt kivégezték.

Cromwell, Oliver (1599—1658) Az angol polgári forradalom vezetője.

Csák Máté. (Trencsényi) 1260 körül született, meghalt 1321-ben. Az Anjou-kor rablólovagja.

Czibula Antal. (1879—1953) Ügyvéd, író. Kora ifjúságától kezdve résztvett a munkásmozgalomban. 1919-ben Szeged város direktóriumának tagja. A *Tűz* társszerkesztője. Tevékenységéért az ellenforradalmi időszakban elítélték.

Diéta. Nemesi országgyűlés. Napi szóhasználatban: étrend, életmód.

Diocletianus. (i. u. 284—305) Római császár.

Dosztojevszkij, Fjodor Mihájlovics (1821—1881) Világhírű orosz író. Mérnöknek készült, majd a hadseregbe lépett. Részt vett 1848-ban a cár elleni összeesküvésben és ezért halálra ítélték, de kegyelmet kapott, s az ítéletet 10 évi szibériai száműzetésre változtatták. Az üldöztetés, a kényszermunka egészségét megtörte, a sok szenvedés pesszimistává, mély vallásossága viszont misztikussá tette. Pesszimista és misztikus világnézete még a legjobb regényeit is áthatja.

Dutka Ákos (sz. 1881) Nagyváradi költő. A *Holnap* köréhez tartozott. Ady, Juhász Gyula kortársa és barátja. Jelenleg Budapesten él.

Firmamentum. Égboltozat.

Hekatomba. Mészárlás, tömeggyilkosság.

Hevesi Sándor. (1873—1939) Tanár, rendező, dramaturg és színműíró. Az első világháború után több mint tíz évig a Nemzeti Színház igazgatója.

Hollós József. (1876—1947) Juhász Gyula barátja. Radikális és szabadkőmíves szegedi orvos, a tüdőbaj és az alkoholizmus elleni küzdelem lelkes harcosa. Jelentős szerepe volt Szegeden a polgári forradalomban, majd a Tanácsköztársaság idején Budapesten vállalt munkát. A proletárforradalom bukása után Romániába, majd Amerikába emigrált.

Horoszkop. Csillagjóslat.

Hutten, Ulrich (1488–1523) A Humanizmus képviselője, a németországi reformáció egyik úttörője.

Ibsen Henrik. (1823–1906) Norvég. Kora egyik legismertebb, legjelentősebb drámaírója.

Immorális. Erkölcstelen.

Imperátor. Főparancsnok, cár, császár.

Iniciálé. Kezdőbetű; fejezetek, kiemelkedő részek stb. kezdőbetűi, amelyeket a szövegnél nagyobbra vagy díszesebbre készítenek.

Javorina. Szlovákiában a Magas Tátra északi oldalán fekvő kis község. Hohenlohe Oeringen herceg volt birtoka.

Károlyi Mihály. (1875–1956) Nagybirtokos gróf, a Függetlenségi Párt aktív tagja. Az 1918-as őszirózsás forradalom miniszterelnöke.

Konstelláció. Állapot, égitestek egymáshoz való viszonya.

Konvent. A francia forradalom törvényhozó testülete.

Kovács Péter. Feltehetően azonos azzal a Kovács Péterrel aki a szegedi ellenforradalom győzelme után, a tanácskormány utasítására, Szegeden a júniusi sztrájkot szervezte. Ráhárult az egyik legnehezebb feladat: a sztrájkolók segélyezése. Pártmunka közben fogták el és a francia hadosztály-bíróság öt évi kényszermunkára ítélte. Ítélet után több rabtársával azonnal elhurcolták valamelyik francia-gyarmati telepre, ahol embertelen körülmények között pusztult el.

Lavoisier. (1743–1794) Francia kémikus és fizikus. A modern vegytan alapjainak lerakója.

Liebknecht, Karl. (1871–1919) Német balodali szocialista, majd kommunista szervező, politikus, teoretikus. A háború alatt szembefordult a jobboldali szociáldemokratákkal és a lenini elveket képviselve *Spartacus* néven írt röpirataiban következetesen küzdött a háború ellen. Ezért bebörtönözték. 1918 őszén a börtönből kiszabadulva a Spartacus-mozgalom élére állt és következetesen harcolt a proletariátus felszabadításáért. 1919 januárjában a berlini munkások felkelésének közepette az ellenforradalmárok galádul meggyilkolták.

Luxemburg, Roza. (1870–1919) Kimagasló német szocialista, kommunista teoretikus, harcos és szervező. Háborúellenes harcban Leninhez csatlakozik. A Spartacus-mozgalom egyik vezetője. A német munkásosztály felszabadításáért vivott harcban az ellenforradalmárok őt is meggyilkolták.

Opál. Színekben játszó áttetsző drágakő.

Parainézis. Intelem, erkölcsi tanítás. Kölcsey Ferenc egyik művének címe.

Scheidemann. (1865–1929) Német jobboldali, opportunista, háborús párti szociáldemokrata vezér. 1918-ban miniszter, 1919-ben miniszterelnök. Az ő segédletével verik le a berlini munkások 1919-es felkelését, és gyilkolják meg Karl Liebknechtet és Róza Luxemburgot.

Sipos Iván. (1897–1938) Tragikus életsorú újságíró, költő. Debrecen, Szeged, Nagyvárad, Arad, Kolozsvár, újságírói állomáshelyei. Az 1918 és 1919-es forradalom idején aktívan tevékenykedett. Az ellenforradalom győzelme után emigrációba kényszerült, majd ismét hazatért. 1938 április 9-én öngyilkos lett.

Szalay János. Harcos kommunista újságíró és író. Aktív szerepe volt a Tanácsköztársaság idején. A bukás után az ellenforradalmi bíróság több évi börtönre ítélte.

Stirner, Max. (1806–1856) Német filozófus, a hégeli iskolához tartozott. Az anarchista eszmék egyik úttörő toeretikusa és terjesztője.

Terescsényi György. Író, költő. Az *Új idők*, majd a *Szegedi Napló* munkatársa. A *Tűz* c. folyóirat szerkesztője.

Vázsonyi Vilmos. (1868–1926) Sokoldalú tevékenységet folytatott; ügyvéd, közéleti férfi, képviselő és több kormányban miniszter. Ellenzéki programmal 1921-ben Demokrata Pártot szervezett.

TARTALOMJEGYZÉK

A borítóterv Mayer Gyula munkája

Felelős kiadó: Nagy István

Szegedi Nyomda V. 59-784

F. v.: Vincze György

Ára: 4,— Ft

